

GYÖRE PÁL:

A TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÁS SZAKEMBEREINEK MŰVELTSÉGE ÉS A
TÁJÉKOZTATÁSI MUNKAKÖRÖK

B e v e z e t é s

Tanulmányomban a tájékoztatási hivatás néhány fontosabb problémáját világítom meg az általános és a szakmai műveltség szempontjából; s a tájékoztatási munkakörök közül hárommal foglalkozom részletesebben: a szakkönyvtáros, a dokumentalista és az információ-kutató szakmájával, hivatásával, műveltségi körülményeivel, jellemvonásaival.

Tanulmányom arra a koncepcióra épül, hogy a szakember nem választható el az egész embertől sem azokban, akik tájékoztatnak, sem azokban, akiket tájékoztatnak. Ezért tanulmányom bevezető részében vázlatosan bemutatom a tájékoztatás, tájékozódás alapvető elemének, "alapanyagának": az információnak szerepét mindnyájunk életében. Ebből a fő témából szeretném majd levezetni a többi téma mondanivalóját is: a tájékoztatók műveltségével, mentalitásával, önnevelésével, általános és szakismerteik diszciplináris spektrumával foglalkozó kérdéseket; továbbá a szakkönyvtáros, a dokumentalista és az információ-kutató hivatásának elemzését tárgyaló megállapításokat.

1. Életünk és az információ

Információ és egészség

Az "Életünk és az információ" megfogalmazással ismét azt kívánom hangsúlyozni, hogy az információ az egész élethez tartozik, s ez alól nem kivétel a tudományos, szakmai információ sem, különösen abban az esetben, ha hivatásunkat, szakmánkat valóban ko-

molyan vesszük, s a munkát, az alkotást életünk egyik örökösen megújuló, megújító értelmének tartjuk. Bármennyire darabokra szabdalják is személyiségünket különféle nyilvántartásokban, személyi-szakmai kartotékokban; mégiscsak egyetlen, oszthatatlan személyiség maradunk, így hatnak ránk az élet jelenségei, s így hatunk mi is másokra, környezetünkre, embertársainkra. Az információ éppen annak a törekvésünknek egyik legfontosabb eszköze, hogy a szó legszorosabb értelmében vett egész-ségünket megőrizzük. Amikor az információt nem ennek érdekében adjuk, nem erre használjuk, vajmi keveset érünk vele.

Az információ és a stress

Az életünk és az információ kifejezés egyébként Selye János híres könyvére, az "Életünk és a stress"-re utal /1/. Az utalás nem indokolatlan, mert a stress és az információ közötti analógiák első pillanatra szembeötlőek. Igaz ugyan, hogy Selye nem foglalkozik az információval, mint streszt kiváltó jelenséggel, az azonban bizonyos, hogy az információ életünk egyik legnagyobb árejü, állandóan ható stresszora, streszt kiváltó megnyilvánulása.

Az információ-elmélet s az információ-lélektan értelmezése szerint az információ lényege, hogy általa valami új, meglepő, váratlan, megdöbbentő eseményben, tapasztalatban, élményben, ismeretben, felismerésben van részünk. Ezért az információ először zavart kelt bennünk, majd egész lényünket megragadva arra kényszerít, hogy zavarunkat tudatunk magasabb foku átrendezésével szüntessük meg. Az így értelmezett információt pszichológusok az ember elemi szükségletének tartják, amelynek kielégítése nélkül tartósan nem érezhetjük jól magunkat. Norbert Wiener, a kibernetika egyik nagy klasszikusa, aki nemcsak matematikai - kiberneti-

kai, hanem lélektani - szociológiai szempontból is sokat foglalkozott az információval, azt hangsúlyozta, hogy a hatékony, termékeny élet feltétele, hogy megfelelően éljünk az információval /2/.

Az információ és a személyiség megteremtése

Ha elfogadjuk, amit Selye állít, hogy "az egyéniség csak a stressz hevében képes tökéletesen kiformálódni", még inkább el kell fogadnunk, hogy az ember személyisége, szellemi világa, globus intellectualisa, világképe, világnézete, műveltsége csak az információ-áradat hevében képes tökéletesen kiformálódni. Ez talán kicsit szokatlanul hangzik, mert megszoktuk, hogy az információ-áradatot félelmes dolognak tartjuk, amiktől meg kellene szabadulnunk, nem pedig belevetnünk magunkat. Az információ-áradat valóban félelmes, zavaró jelenség, de nem a mennyiség miatt, ahogy unos-untalan halljuk. Persze az információk mennyisége is roppant súlyos probléma; de talán urrá lehetünk rajta, ha a közlés és tájékoztatás technológiája, szervezése továbbra is olyan ütemben fejlődik, mint a legutóbbi egy-két évtizedben. Az információ valódi nagy problémái nem mennyiségi, hanem minőségi: intellektuális, kulturális problémák. Állandóan azt tapasztaljuk, hogy még az iskolai végzettségük szerint műveltnek nevezhető emberek zöme is megtorpan az információ előtt, visszahőköl az információ-áradat lenyűgöző hullámverése előtt. Ennek az a magyarázata, hogy az információ nemcsak teremti, hanem rombolja is az egyéniséget, s ezáltal ~~újra-teremtésre~~ újra-teremtésre kényszeríti. Ez pedig nagyon fájdalmas, küzdelmes folyamat; de elkerülhetetlen, mert ~~az~~ ^{az} ilyen alkotás természetes folyamata.

S nemcsak a tudományos és művészi alkotó munka ilyen, hanem az önévelés, önművelés is, ami nélkül ma már senki sem állhatja meg helyét az életben, hivatásában.

Amennyire igaz, hogy a tájékozódás nem azonos a művelődéssel, s a tájékozottság nem azonos a műveltséggel, olyannyira igaz az is, hogy az információk - megragadó, elevenben vágó élmények, ismeretek - nélkül nem alapozhatjuk meg, nem gyarapíthatjuk, nem fejleszthetjük ki személyiségünket, műveltségünket. Az információ a műveltség építőköve, a személyiség fejlődésének éltető eleme.

Megfigyelhetjük, hogy a hazánkban és a többi szocialista országban megjelenő filozófiai, lélektani, pedagógiai, az általános társadalomtudományi folyóiratok az utóbbi időben milyen gyakran foglalkoznak az emberi személyiség lélektani, szociológiai problémáival, a sokoldalúan képzett egyéniség kifejlesztésének kérdéseivel. Tulajdonképpen ezek a kérdések állnak az elidegenedésről folytatott viták középpontjában is. Miért hívom fel a figyelmet erre az öröndetes jelenségre? Azért, mert számunkra igen nagy jelentősége van ennek a problematikának az előbb említett küzdelmes, az információkat az egyéniség építésére - rombolására befogó lelki - szellemi folyamatok szempontjából. Ha ezek a folyamatok kívül maradnak érdeklődési körünkön, sokkal kevésbé értjük meg a tájékozódást, információt kereső embert, még ha - helytelenül! - csak a szakembert nézzük is benne.

A marxista antropológiában igen nagy szerepet játszik a személyiség elmélete, az egyéniség kifejlesztésének problematikája, az egyéneknek egymáshoz, a társadalomhoz való viszonya, s ennek a viszonynak dinamikája. Farkas Endre a következőkben világította

meg a marxista filozófiai antropológia néhány idetartózkodó kérdését. "... az egyén nem egyszerűen csak a társadalmi viszonyok tükörképe, hanem a saját maga terméke is, s csak úgy lehet a társadalmi viszonyok eredője, ha magát is megteremti. Az egyén tehát nem a társadalmi viszonyok mechanikus terméke, hanem azoknak elsajátítója, realizálója, ... teremtetője is ...; az emberek nemcsak szereplői, de szerzői is saját drámájuknak; ahogy betöltik szereplői funkciójukat, szerzőkké is válnak, s az, hogy szerzőkké lettek, nem mentesíti őket attól, hogy szereplőkké ne váljanak" /3/.

Az embernek, mint önmaga teremtetőjének ebben a drámájában vesz részt az információ, s ennek a drámai konfliktusnak pillanatnyán, rendszerint csak átmeneti feloldásához járul hozzá az eredményes tájékoztatás.

Ha ilyen szempontból nézzük az információ-áradatot, akkor ezt az egyéniség kisebb-nagyobb mértékű megváltoztatását elősegítő, a személyiség alakulására állandóan ható provokáló erőnek tekinthetjük. Ezért azt mondhatjuk, hogy a természet, a társadalom, s az ember elpusztíthatatlan teremtető erejét bizonyító "váratlan jelenségek", információk felbukkanása nemcsak a "csodálkozás boldogságában" részesít, hanem állandó oppozíciót is jelent mindenféle dogmatizmussal, doktrinárséggel, konzervativizmussal, egyoldalúsággal, szellemi rövidlátással, közömbösséggel, pesszimizmussal szemben. Az információ minden újratörő alkotás egyik erjesztője, minden előrelépés egyik motorja. Ezért az információk megszerzésével, rendezésével, illesztésével, szintézisével együttjáró, véget-nem-érő küzdelmet - bár sziszifuszi munka - sohasem érezzük haszontalannak vagy büntetésnek. Ez az

oka, hogy akikben él a megismerés, felfedezése, alkotás iránti szenvedély, azok egyetlen pillanatra sem hagyják abba az információk gyűjtését.

Az információ polaritása

Az egyéniség szempontjából az információ alapvetően poláris természetű. A valódi, az embert mélyen érintő információ mindig drámai szituációt teremt. Nem csoda, ha egyesek állandóan arra igyekeznek, hogy kitérjenek az ilyen szituációk elől. Az ilyen emberekben általában nem talál termékeny talajra egyetlen új gondolat sem; nem vállalják önmagukkal szemben a harcot; nem elég bátrak arra, hogy ellentmondjanak önmaguknak, hogy régebbi énjüket megsemmisítve újjászülessenek.

Amikor lényegbevágó új információ érkezik hozzánk, s be is fogadjuk, kicsit mindig élet-halál kérdéséről van szó. "Egy gondolatból élhet és egy gondolatba belehalhat az ember" - mondja Anatole France. Ady arról beszél, hogy elvérezhetünk egy gondolaton. S ez nemcsak az élet nagy, alapvető sorskérdéseiben van így; így van ez intellektuális világunkban is, abban a szférában, amelyet szellemi, tudományos, irodalmi, vagy kulturális életnek nevezünk. S az ember egész életét, személyiségét tekintve a kultúra, a műveltség nem más, mint az új információkkal elöntött egyéniség állandó küzdelme integritásának, értelmi, érzelmi, akarati egységének megteremtéséért, fenntartásáért.

Félelem az információtól

Ez olyan nagy feladat, hogy sokan jogosan éreznek miatta aggodalmat, félelmet, szorongást. Sokan vannak, akik nem is ébred-

nek tudatára annak, hogy nekik is részt kellene venniük ebben a küdelemben. Ez a megállapítás, bármilyen hihetetlenül hangzik is, még a kutató tudósok egy részére is érvényes. A tudósokat az információhoz való viszonyuk szempontjából két kategóriába szokták sorolni. Az egyik kategóriára az jellemző, hogy tudatában van az információ döntő jelentőségének, a másik kategória érzéketlen az információ iránt, alig vesz tudomást még szűkebb szakmája újabb eredményeiről is; nem igyekszik spontán, vagy szervezett kapcsolatot keresni azokkal a tájékoztatói lehetőségekkel, amelyeknek felhasználásával birtokába juthatna a számára érdekes, fontos újabb ismereteknek.

Mindezek arra vallanak, hogy az információtól való félelem, s az információ iránti közöny legalább olyan fontos összetevője az ugynevezett "tájékoztatási válságnak", mint az információ-áradat, közlés-áradat, szakirodalmi-áradat, tehát az információk, dokumentumok csaknem áthatolhatatlanul nagy mennyisége.

Az információtól való félelem még egy fontos jelenségre hívja fel figyelmünket. Ezt a jelenséget Friedrich Heer "Szorongás és információ" című esszéjében világította meg: "Az emberiség még nem tanulta meg, hogy optimálisan, vagyis a számára legkedvezőbb lehetőségek szerint éljen; hogy egyéniségét termékenyen növekedve bontakoztassa ki. Ez a termékeny növekedés, kibontakozás nem utolsó sorban az embernek azt a képességét jelenti, hogy egyre nagyobb mértékben vegye észre az igazságot. Az igazságot, amely többnyire kellemetlen, fájdalmas, mert az embert állandóan egzisztenciájának lerombolására és átépítésére kényszeríti. A lényegbevágó információk iránt azért olyan kicsi az igény, mert még nagyon kevés ember öntudatos annyira, hogy megfizesse azt a

nagy árat, amit az egyéniség kialakítása, a személyiség megérlelése követel. Az ember nem szívesen tájékozódik olyan tényekről, amelyek világképének, világnézetének gyökeres megváltoztatására, önkritikára, véleményeinek, meggyőződéseinek, hitének korrekciójára kényszerítik. Ebben kereshetjük az eredetét annak, hogy az emberek nem akarnak tudomásul venni bizonyos tényeket, aggodalom fogja el őket az információtól, nem akarják vállalni az igazsággal való szembenézést, az igazság súlyos keresztjének hordozását /4/.

Mindezek a jelenségek egyébként szoros összefüggésben vannak "korunk kulturális életének egyik központi problémájával, azzal, hogy a rohamos anyagi és technikai fejlődés mögött a tudat aggasztóan lemaradt" /5/. Kétségtelen, hogy ennek a lemaradásnak megszüntetésében óriási feladatok várnak a tájékoztatásra is. Nem szabad ugyanis azt gondolnunk, hogy az információnak az előbbieken vázolt interpretálása, tehát egyéniség-formáló szerepe nincs közvetlen összefüggésben a tudománnyal, vagy a termeléssel, s ebből következően a tudományos és műszaki tájékoztatással.

A munka humanizációja és az információ

A tudományos kutatás, a műszaki tájékoztatás s a termelés kérdéseit általános szempontból tárgyaló, rendszerint filozófiai vagy szociológiai orientációju szakirodalomban egyre több azoknak a közleményeknek száma, amelyek a tudományosan képzett ember szerepét elemzik a tudományos-műszaki forradalomban. Ezek az elemzések mindenek előtt azt hangsúlyozzák, hogy "voltaképpen az emberi képességek kibontakoztatása és gazdagítása a termelés cél-

ja". A fejlődés két mozgatója: a termelő erő és a termelő eszköz állandó kölcsönhatásban áll egymással. De "a változásnak az embertől, a munkaerő változásából kell kiindulnia". "Korunk tudományos-technikai forradalmában döntő szerepe van a munkaerő változásának, az emberek tudományos képzettsége fokozásának, s ez egybeesik a jövő embere kialakításának programjával" /6/.

A jövő embere: a sokoldaluan képzett alkotó ember, aki a munka teljes humanizációjának megvalósításában eléri, megteremti személyiségének szabad kibontakoztatását. A munka humanizációjának kérdéseivel is igen sokat foglalkoznak társadalomtudományi folyóirataink. Ez ismét olyan témakör, amely nagyon fontos az információ és az egész ember, a személyiség kapcsolatának megértése szempontjából. "A munka humanizációján azt az össztársadalmi folyamatot értjük, amelynek során fokozatosan eltűnik a termelőtevékenység ... alkotó, emberi-társadalmi értéket teremtő jellege és a munkát végző egyénre gyakorolt egyoldalú, személyiség-torzító hatása közötti ellentét...;" ma már felvethető az a követelmény, hogy különböző munkahelyek szervezésénél éppugy, mint a munkagépek, illetve munkafolyamatok megtervezésénél nemcsak az emberek fiziológiai és pszichológiai adottságaira kell tekintettel lenni, hanem arra is, hogy a munka a technikai lehetőségeken belül kielégítse az alkotásvágyat és segítse a személyiség fejlődését" /7/.

A munkaidő, a szabadidő és az információ

A munka humanizációjának ez az értelmezése teljes összhangban van azzal, amit az információ személyiségformáló szerepéről kifejtettem. - A munka humanizációjának témájához kapcsolódik még egy problémakör. Ez azzal a gondolattal függ össze, amit a

bevezetőben említettem, hogy a tájékoztatás során is lehetőleg nemcsak a szakemberrel, hanem az egész emberrel kell foglalkoznunk. Mivel a munkamegosztás ma még kényszerűség, maga a munka ritkán teszi lehetővé a teljes ember, a sokoldalú ember kifejlődését. Ezért van igen nagy jelentősége a szabadidőnek, amelyben az ember kényszerűség nélkül, spontánul feltörő lelki-szellemi energiáinak felhasználásával, a saját maga képzelte modell szerint alakíthatja, alkothatja meg önmagát. A munkaidőben és a szabadidőben végzett tevékenység természetesen dialektikus kölcsönhatásban van egymással; annál nagyobb ez a kölcsönhatás, mennél nagyobb alkotóképességű emberről van szó. Az embert mélyen megragadó, fogvatartó alkotókedv, inspiráció, képzelet működése nehezen osztható időbelileg szétszabdalt periódusokra. Nyilvánvaló, hogy a szabadidőben is döntő fontosságú intellektuális események történnek mindnyájunk életében. Számtalan olyan információhoz jutunk, amely részben független a tájékoztatás szervezett csatornáiban áramló információktól, néha egyenesen szemben áll velük. Ezért nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a jelenséget, amit az információ interferenciájának nevezhetnénk. Vagyis azt a folyamatot, hogy az embereket munkaidőben és szabadidőben elérő információ-hullámok hogyan találkoznak, hogyan összegeződnek, hogyan oltják ki egymást. A tájékoztatás hatékonysága érdekében foglalkoznunk kell a munkaidő és a szabadidő alatti tájékozódás, információszerzés, információ-felhasználás konvergens és divergens jelenségeivel, hatásaival, következményeivel.

A szabadidő vizsgálata, s az ugynevezett "szabadidő-mérlegek" készítése egyébként a szociológiai kutatások középpontjában áll.

Feszültség, alkotás, információ

Most szeretnék visszakanyarodni az információ és a stressz analógiájához. Láttuk, hogy az információ, ha csakugyan lényeges, az egyénben feszültséget teremt, s a feszültség drámai átélése, feldolgozása útján járul hozzá önmagunk megismeréséhez, átalakításához, egyéniségünk kibontakoztatásához. Selye azt mondja, hogy "a stressz az élet sója"; ennek analógiájára - az előbbieken kifejtettek alapján - azt mondhatjuk, hogy az információ a teremtő munka, az alkotás sója. A legmagasabbrendű, a lényünket villanásszerűen átvilágító információ pedig nem más, mint - Rilke szavaival szólva, - "erőgyűjtés a legmagasabb feszültség pillanataihoz." Szellemi életünk legmagasabb feszültségű pillanatai az alkotás pillanatai. Ezekben a pillanatokban érlelődnek, születnek meg bennünk azok a gondolatok, amelyekből kicsirázik, kitereljesedik minden tudományos, technikai, művészi alkotás, döntő impulzusokat kap az értelem, érzelem, és az akarat visszavonhatatlan elhatározásokra. Ezekben a pillanatokban a belső világegyetemnek azon a táján tartózkodunk, amelyet a status nascendi műhelyének, laboratóriumának, labirintusának nevezhetnénk. Különös, alig felderített táj ez, a tudat és a tudatalatti határterületén. Itt születik, ide kerül végül minden információ, itt dől el a sorsa. Nem véletlen, hogy az alkotáslélektan ujabban éles megfigyelés alá vette ezt a területet.

Az információ közlése és az információ sorsa

Végezetül még egy motívum az életünk és az információ témájához. Minden alkotás befejező mozzanata: a kifejezés, közlés, s a közlés megértése. Önmagunk megalkotása, realizálása végbe-

mehet ugyan a nyelvtől vagy más jelrendszertől független "belső képi kód" segítségével, de ez kielégítetlenül hagy bennünket, mert csak akkor érezzük önmagunkat, vagy valamilyen alkotásunkat valóban megteremtve, ha rajtunk kívül valaki más is megértette. Ehhez pedig az szükséges, hogy érthető jelrendszerben rögzítsük, kifejezzük, közöljük. Tapasztalatból tudjuk, hogy ebből milyen sok probléma, félreértés származik. Még a tudományos közlésben is, de még inkább a művészetben, s az emberek közötti érintkezésben, kapcsolatokban. Minden más közlés alapvető problémája a félreérthetőség, a félremagyarázás, ami nemcsak az alkotást, hanem magát az alkotót is fenyegeti. Ezért olyan bizonytalan, viszontagságokkal teli az információk, közlések sorsa. De mi: tájékoztatók nem mondhatunk le arról, hogy ezt a sorsot kedvezően befolyásoljuk. Ady Petőfiről szóló tanulmányában azt mondja, hogy Petőfit "a rossz, alkalmatlan időben olvasott olvasmányok sokféleképpen megakadályozták, hogy igazán és egészen éljen"; de azt is mondja, hogy Petőfi azok közé az emberek közé tartozott, akik "mindent tudnak, megtanulnak, ami nekik kell s akik okvetlenül megtekinik azokat az olvasmányokat, amelyekre szükségük van" /8/.

Azt hiszem, ez a mi hivatásunk lényege: elhárítani a haszontalan, megtalálni a hasznos információkat minden feladathoz, minden alkalomhoz, minden emberhez. S hogy mi a végső értelme ennek? Válaszul ismét Adyt idézem. A montecarló-i játékbarlangról szóló megrendítő vallomásában ezt írja: "... Érmindszenten csupán életre hoztak s rábízta, hogy megszülessek és én vendégfogadó után néztem, ahol megszületni, s gondolkozni lehet" /9/.

Talán tévedek, amikor azt gondolom, hogy minden tájékoztatói intézménynek, apparátusnak, hivatásnak végül is az ad létjogosultságot, ha valamennyire betölti ennek a vendégfogadónak szerepét.

.....

- - - -

A szövegközlés alapja: Györe Pál: A tudományos tájékoztatás szakembereinek műveltsége és^a tájékoztatási munkakörök. -

A tudományos műszaki tájékoztatás. Szerk.: Patek Ferenc. Kézirat. Budapest, 1967. 95-101.p.

Györe Pál: A tudományos tájékoztatás szakembereinek műveltsége és
a tájékoztatási munkakörök

Györe Pál:

koncepció felfogásmód, nézőpont, elgondolás

Selye János /1907- / Kandában élő magyar orvos, egyetemi
tanár.

stressz rendkívüli megterhelés, ~~amely~~ amely a szervezetben
bizonyos elváltozásokat idéz elő.

Wiener, Norbert /1894- / amerikai matematikus, a kibernetika
megteremtője

globus intellectualis értelmi kép, világkép

antropológia az ember termézeteti adottságaival, szer-
vezeti felépítésével és származásával foglalkozó
tudomány

Farkas Endre: A marxista filozófia antropológiája c. cikkéből
idézi a szerző. Valóság 1966/2. 95p.

provokál kihívó, ingerlő, izgató

oppozíció szembenállás

dogmatizmus megkövesedett formák alapján történő gondolkodás

doktrinerség élettől való elvonatkoztatás

konzervativizmus maradiság

szituáció helyzet, körülmény

France, Anatol /1944-1924/ Nóbeldíjas francia író

intellektuális szellemi, értelmi

integritás sértetlenség, csorbitatlanság

spontán önként, ösztönösen

~~Friedrich~~ Heer, Friedrich

egzisztencia lét, létezés, életlehetőség

interpretál értelmez, magyaráz, tolmácsol

orientáció tájékozódás, irány, irányzat

inspiráció befolyás, ösztönzés

interferencia kölcsönhatás

konvergens összehajló, összetartó

divergens szétágazó, eltérő

analógia hasonlóság

Rilke, Rainer Maria /1875-1925/ cseh származású osztrák költő, műfordító

montecarlói játéklang Monaco fejedelemség városa a Földközi-tenger partján. Játékházakaszinójáról híres.

Ady idézet: Ady Portus Herculis Monoeci - Valomások és tanulmányok. Bp. 1944. 95-96p.

Ady: Petőfi nem alkuszik. Vallomások és tanulmányok. Bp. 1944. 109p.

Hegedüs András - Márkus Mária: A munka humanizációja. Kortárs 1965. 11. sz. 1808p.

/6/ Hronda M. A tudományosan képzette ember sz. erepe a tudományos technikai forradalomban. Ismertetés a Valóság 1965/. 12. sz. 114-115p.

Csöregy É. A nevelés és köznevelés kapcsolata a konkrét iskolai munkában. Ped. Szemle, 1966. 114p. 2. sz.

/4/ Heer, F. Angst vor Information. - Information oder Herrschen die Souffleure? 17 Untersuchungen. Hamburg 1964. 49. 54p.

- /3/ Farkas E. A marxista filozófia antropológiája Valóság
1966.2.sz.95p.
- /2/ Wiener N. The human use of human beings.Cybernetics and society
London,1954.17-18p.
- /1/ Selye János Életünk és a stressz.Bp.1938.328p.

A dokumentáció szervezete

5 A DOKUMENTÁCIÓ SZERVEZETE MAGYARORSZÁGON

5.1 A dokumentáció hazai kialakulása

A tudományos, műszaki és gazdasági irodalom folyamatos dokumentációs feldolgozása és a feldolgozás eredményének rendszeres közreadása csaknem teljesen ismeretlen tevékenység volt Magyarországon a felszabadulás előtt. Érdekes viszont megemlíteni, hogy a századforduló idején, a dokumentáció gondolatának kikristályosodása és gyakorlati megvalósításának megindítása időszakában néhány magyar szakértő aktívan közreműködött a dokumentáció nemzetközi megszervezésében /I. 235, p.11/. Nemzetközi viszonylatban is az első között vezette be SZABÓ Ervin, a Fővárosi Könyvtár akkori igazgatója az első világháborút megelőző években az ETO-t a könyvtári gyakorlatba.

A dokumentációs munkamódszerek bevezetésére a második világháború előtt elszigetelt kezdeményezések történtek néhány nagyobb tőkés vállalatban, a gazdasági tájékoztatás tekintetében a nagybankokban, a Magyar Nemzeti Bankban, a Magyar Gazdaságkutató Intézetben stb. A dokumentáció fogalma és szükségessége még az 1937.-i párizsi dokumentációs világkongresszus után sem vált szélesebb körben ismertté a szakemberek körében, bár a világkongresszuson a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete is képviseltette magát négytagú küldöttséggel /I. 235, p.20/. A küldöttségben helyet foglaló KÁPLÁNY Géza, a Technológiai Könyvtár igazgatója a dokumentáció gondolatának egyik leglelkesebb hazai terjesztőjévé vált. A magyar gyáripár fejletlensége és nagymérvű külföldi függősége azonban eleve sikertelenné tette a dokumentáció hazai bevezetésére és kifejlesztésére irányuló terveket.

5.11 A felszabadulástól az Országos Dokumentációs Központ megszűnéséig /1950/

A második világháború után már 1945. júniusában újból felvetette KÁPLÁNY egy ipari dokumentációs központ létesítésének szükségességét a Technológiai Könyvtár keretében. A dokumentáció kiépítését célzó törekvéseknek rövidesen a Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezete vált gazdájává. A Szakszervezet szervezte meg elsőnek Magyarországon a külföldi szakirodalom rendszeres feldolgozását. Néhány belső munkatárs irányításával társadalmi munkában végezték az akciót kezdeményező mérnökök a szakirodalom referálását. Az 1947. januárjában a Szakszervezet keretében megalakult Műszaki Dokumentációs Központ 1947. március 15-én megjelentette az első magyar referáló folyóiratnak, A Külföldi Technika Szemléjének első számát. Ez az 1947 végéig havonta kétszer megjelent referáló folyóirat elsősorban külföldi műszaki folyóiratok cikkeinek referátumait közölte. Füzetenként mintegy 250 referátumot, továbbá bibliográfiákat, könyvismertetések, szabadalmi szemlét közölt.

Az ipar államosítása előfeltétele volt a szocialista nagyipar megteremtésének. Az addig társadalmi szervezet keretében végzett dokumentációs tevékenység állami feladattá, az iparfejlesztés egyik fontos eszközévé vált. 1948-ban az iparügyi minisztérium újra megszervezte a külföldi szakirodalom rendszeres referálását, mégpedig most már szakosított referáló lapok formájában. Ugyanebben az esztendőben megindultak az előkészületek a dokumentáció országos irányító szervének felállítása.

A Tudományos Akadémia funkciót betöltő Tudományos Tanács javaslatot dolgozott ki Országos Dokumentációs Központ szervezé-

sére. A kormány 1949. június 29-én rendeletet adott ki 4118/1949/136.Korm.sz. alatt Országos Dokumentációs Központ létesítése és szakmai dokumentációs központok szervezése tárgyában. A rendelet alapján a Tudományos Tanács felügyelete alatt Országos Dokumentációs Központ /ODK/ alakult, amelynek főbb feladatai a dokumentáció országos tervének összeállítása, a dokumentációs tevékenység országos irányítása, szakmai dokumentációs központok szervezése, a szakmai központok feladatainak koordinálása, egységes munkamódszerek kidolgozása, a dokumentáció országos rendszeréhez szükséges központi nyilvántartások vezetése, a dokumentációs ismeretek oktatása, végül a dokumentáció terén szükséges nemzetközi kapcsolatok fenntartása. A kormány öt szakmai dokumentációs központ felállítását határozta el. Az ODK közreműködésével megalkultak 1949-1950 folyamán a következő szakmai központok:

Műszaki Dokumentációs Központ az Országos Találmányi Hivatal felügyelete alatt;

Mezőgazdasági Dokumentációs Központ a Földművelésügyi Minisztérium felügyelete alatt;

Orvostudományi Dokumentációs Központ a Tudományos Tanács és az Orvosegészségügyi Dolgozók Szakszervezete felügyelete alatt;

Közgazdasági Dokumentációs Központ a Tudományos Tanács /közvetlenül az ODK/ felügyelete alatt.

Az ötödiknek szervezendő Könyvtártudományi Dokumentációs Központot a felügyeleti hatóságnak kijelölt Közoktatásügyi Minisztérium az ODK, illetve a Tudományos Tanács többszöri sürgetésére sem hozta létre azzal az indokolással, hogy a kormányrendelet szerint a Könyvtártudományi Dokumentációs Központra háruló feladatokat az Országos Könyvtári Központ /OKK/- más feladatai mellett - megfelelően el fogja látni.

Az ÖDK megszervezte a szakfordítások országos nyilvántartását, rendszeres tájékoztató bibliográfiákat bocsátott ki a tervezett és elkészült fordításokról, felállította a külföldi folyóiratok központi katalógusát, elkészítette az ETO rövidített magyar kiadását, megindította a Magyar Szabványügyi Hivatal keretében a dokumentációs és könyvtári munkamódszerek és anyagok országos szabványosítását, dokumentációs tanfolyamokat szervezett, külföldi dokumentációs szakkönyveket és szakkikkeket jelentett magyar fordításban, módszertani irányelveket és utasításokat dolgozott ki és vezetett be a szakmai dokumentációs központokban, és megvetette egy korszerű dokumentációs könyvtártudományi szakkönyvtár alapjait.

5.12 Az Országos Dokumentációs Központ megszűnésétől /1950/
az 1956 évi ellenforradalomig

A Tudományos Tanács előkészítő munkái nyomán 1950-ben újraalakult Magyar Tudományos Akadémia elhárította magától a dokumentáció országos szervezését és irányítását, nem kívánta folytatni a Tudományos Tanács kezdeményezéseit. A kormánynak 1950. okt. 29-i 261/1950.Mt.sz. rendelete megszüntette az ÖDK-t, és feladatait a ~~Központi~~ Köznevelési Minisztérium felügyelete alá tartozó OKK-ra ruházta. A dokumentáció országos szervezésével és irányításával járó feladatköröket azonban az OKK nem vette át, hanem lényegében csupán a folyóiratok központi katalógusával és a központi fordításnyilvántartással összefüggő tevékenységet folytatta. Ezzel gyakorlatilag megszűnt a dokumentáció országos irányítása és szervezése. Az OKK sem dokumentációs, sem egyéb feladatainak nem tudott kellőképpen megfelelni, hiszen az ere-

detileg központi bibliográfiai feladatok ellátására még a 20-as években létesített intézmény sem célkitűzéseiben, sem munkamódszereiben, sem szervezetében nem volt képes a szocialista építés követelményeinek kielégítésére. 1952-ben történt megszüntetése után a folyóiratok központi katalógusa az Országos Széchényi Könyvtárhoz, a központi fordításnyilvántartás pedig a Népkönyvtári Központhoz, majd ennek megszűnése után 1955-ben az Országos Műszaki Könyvtárhoz /OMK/ került.

A Műszaki DK az OKK szervező munkája nyomán az Országos Találmányi Hivata /OTH/ dokumentációs és tájékoztatási osztályából alakult 1949. szeptember 1-vel a Gazdasági Főtanács 1268/23/1949 GF.sz. határozata alapján. Feladatkörét a határozat a következőkben jelölte ki: A szakterületen végzendő dokumentáció kiépítése, az arra alkalmas személyek munkába bevonása, a feldolgozott anyag összegyűjtése és nyilvántartása, a dokumentációt végző szervek és személyek működésének koordinálása, referáló lapok és egyéb szolgáltatások kiépítése, fordítási osztály létesítése.

A megnövekedett feladatok ellátásának biztosítása érdekében a Népgazdasági Tanács a Műszaki DK-t 1949. szeptember 8-1 170/9/1949. N.T. sz. határozatával az OTH felügyelete alól közvetlenül az Országos Tervhivatal /OT/ felügyelete alá helyezte, egyidejűleg pedig - annak érdekében, hogy a munkájához szükséges szakirodalmi bázis a központ rendelkezésére álljon - a Központi Technológiai Könyvtárat a Műszaki DK-hoz csatolta. A közös szerv hivatalos elnevezése: Műszaki Dokumentációs Központ és Központi Technológiai Könyvtár.

A következő időszakban fokozatosan kiépültek és állandósultak a műszaki dokumentáció központi szolgáltatásai, elsősorban a referáló folyóiratok és a figyelőszolgálati cédulák

kibocsátása. 1952 októberében a Műszaki Dokumentációs Központ és Központi Technológiai Könyvtár részlegeit Országos Műszaki Könyvtár néven egyesítették a minisztertanácsnak a könyvtár-ügy fejlesztéséről szóló 2042.sz. határozata alapján. Ekkor került az OMK el az OT-tól és a Népművelési Minisztérium felügyelete alá.

1952-től 1956-ig az OMK dokumentációs munkája nem fejlődött lényegesen sem mennyiségi, sem minőségi vonatkozásban. Ezen alapvetően az 1955-ben ujtípusú szolgáltatásként bevezetett témafigyelő-szolgálat sem változtatott, amellyel a régebbi szolgáltatásokat /referáló folyóiratok, figyelőcédulák szolgálat, irodalomkutatás, fordítás/ kiegészítették.

1954-ben jelent meg elsőzben az OMK módszertani kiadványsorozataként a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, az első években eléggé rendszertelenül, évi 4 vagy 6 számban, 1959-től 1962-ig évi 6 számban. A sorozat 1963-ban már Tudományos és Műszaki Tájékoztatás címmel jelenik meg évente 10 füzetben.

Az ipari termelés és a tudományos kutatás kiszélesedése, a műszaki fejlődés szükségszerű követelménye súlyos és egyre élestedő ellentmondásba keveredett a tudományos és műszaki dokumentáció központi szervének, az OMK-nak stagnáló tevékenységével, a szükségletek egyre jobban ~~tukszak~~ túlhaladták az OMK által nyújtható szolgáltatások keretét. Ez a körülmény siettetette a minisztériumok, iparágak, vállalatok és intézetek tájékoztatási szükségleteinek helyi szervek létesítése és helyi szolgáltatások szervezése révén való megoldását. Ez részben a természetes fejlődés útját is jelezte, hiszen az államosítás utáni első években még nem vetődött fel elég határozottan és nyomatékkal

a helyi tájékoztatási szervek, szakkönyvtárak problémája. Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a központi intézmény és a helyi szervek szervezett, összehangolt együttműködése, tervszerű munkamegosztása biztosíthatja egyedül a tudományos kutatás és az ipar tájékoztatási szükségleteinek kielégítését.

1954-től kezdődően fokozatosan alakultak ki országos irányítás és egységes koncepció nélkül egyes ipari minisztériumokban fordító, illetve dokumentációs irodák. Ezek kezdetben többnyire csak a minisztérium fordítási szükségleteit voltak hivatva kielégíteni, de fokozatosan rátértek a szakirodalom referálására és különféle dokumentációs szolgáltatások teljesítésére. 1957-ig elsőnek a Kohó- és Gépipari Minisztérium, majd 1957 után az Építésügyi Minisztérium keretében indult meg ilyen tevékenység, amelyhez 1958-ban a Nehézipari Minisztérium is csatlakozott, 1960-1961-ben pedig a Posta és a MÁV is létrehozta saját dokumentációs központját.

5.13 1957-től az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság megalakulásáig /1962/

Az ellenforradalom leverését követő időszak átmeneti nehézségei egyelőre háttérbe szorították a műszaki tájékoztatás fejlesztésének ügyét, de rövidesen - egy-két év múlva - már megindult egy egészséges irányba mutató fellendülés, ami azonban a későbbiekben messze elmaradt ütemében és mértékében a kutatás, a fejlesztés és az ipari termelés fejlődése által megszabott követelmények között.

A tudományos kutatás terén a kormány létrehozta a Tudományos és Felsőoktatási Tanácsot /TFT/, amelyik az MTA-val együtt a kutatások országos irányító szervévé vált. Tevékenységének eredményeként dolgozták ki a tudományos kutatás első hazai átfogó távlati tervét /86, 87/.

Gazdaságpolitikai célkitűzéseink megvalósításához elengedhetetlennek bizonyult a kutatások fejlesztése mellett a műszaki fejlesztés meggyorsítása, ipari termelésünk színvonalbeli lemaradásának gyors ütemű felszámolása. A műszaki fejlesztés alapvető irányainak kidolgozására alakult 1960-ban az OT Műszaki Titkársága, amelynek nyomdokába lépett 1962-ben az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, /OMFB/.

A jelzett általános fejlődés előtérbe hozta a műszaki tájékoztatás kérdésének megoldását. Az MSZMP központi és területi szervei több felmérés keretében sokoldaluan vizsgálták a műszaki tájékoztatás helyzetét és fejlesztésének lehetőségeit. Ennek nyomán 1960 júniuáában határozatot hozott az MSZMP Politikai Bizottsága a műszaki tájékoztatás kérdéseiről, elsősorban a műszaki ismereteknek a munkások közötti terjesztésével kapcsolatban. A határozat megállapította, hogy a műszaki tájékoztatás elmaradt az iparfejlesztés igényei mögött; ennek megfelelően feladatokat tűzött ki a határozat az elmaradás felszámolása céljából. Nagyon fontos megállapítása a határozatnak, hogy a műszaki tájékoztatást a műszaki fejlesztés szerves részének kell tekinteni, és ilyen módon a műszaki tájékoztatás megszervezéséért és színvonaláért az illetékes állami szervek vezetői felelősek.

.....

Az ipari termelés és a műszaki fejlesztés közvetlen problémáinak megoldása érdekében az ipari minisztériumok is tettek

intézkedéseket saját hatáskörükben a műszaki tájékoztatás megszervezésére, illetve színvonalának emelésére.

Az ipari minisztériumok központi tájékoztatási szerveinek - a könyvtárhálózati alközpontoknak - tevékenysége kezdetben elsősorban folyóiratcikkek dokumentációs feldolgozására szorított a decentralizált gyűjtésre és feldolgozásra sokkal alkalmasabb nem publikált irodalom feldolgozása helyett. Ezáltal szükségtelen párhuzamosság alakult ki az OMKDK és a tárcaközpontok feldolgozási munkájában. Ez a helyzet jelentősen enyhült az utóbbi 1-2 évben, csökkent a folyóiratcikkek decentralizált referálása. Kivételt képez az építőipar, amelynek szakirodalmi tájékoztatási feladatait - referátumok készítése tekintetében is - nagyrészt az Építésügyi Dokumentációs Iroda /ÉDOK/ látja el.

1949-től kezdődően fokozatosan létrejöttek a kutató és fejlesztő intézetek, valamint a jelentősebb vállalatok szakkönyvtárai, illetve tájékoztatási szervei /dokumentációs csoportok, fordító csoportok stb./. Számuk 1961-re elérte a 905-öt /85/. A szakkönyvtárak jelentős része a szoros értelemben vett szakkönyvtári munkára, vagyis dokumentumok gyűjtésére, kezelésére, kölcsönzésére, olvasószolgálati teendőkre korlátozza munkáját. Nagyobb vállalatok, kutató és fejlesztő intézetek azonban már kezdettől fogva végeztek dokumentációs feldolgozásokat és szolgáltatásokat is. Ennek során tapasztalható ugyan párhuzamosság a központi tájékoztatási szervek munkájával, amint több esetben magyaráz a gyorsabb tájékoztatás, a differenciáltabb feldolgozás stb. lehetősége. A legutóbbi időig azonban nem folyt gyakorlatilag seholsem a belföldi tapasztalatok szervezett feldolgozása és elterjesztése.

A vizsgált időszakban bizonyos fejlődést mutatott a közben Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ /OMKDK/ nevet nyert intézmény szakirodalmi tájékoztatási tevékenysége. A feldolgozó munka terjedelme némiképpen növekedett. Új típusú dokumentációs szolgáltatások indultak: 1958-ban a Témadokumentációs Kiadványok című szemlesorozat, 1960-ban a műszaki-gazdasági jellegű tájékoztatás első lépéseként a Műszaki-Gazdasági Tájékoztató és a Külföldi Szakirodalomból című sorozat, 1961-ben pedig a Műszaki Információ gyűjtőcím alatt megjelenő sorozatok. Nagy segítséget nyújtott az intézmény a műszaki termelési könyvtárhálózat központjaként a hálózati szakkönyvtáraknak egyrészt a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójának és egyéb módszertani kiadványsorozatoknak publikálásával, valamint közvetlen módszertani irányítással és tanáccsal.

.....

5.14 Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság megalakulása óta

A dokumentáció országos irányításának kérdése 1962-ben nyert végre újból megoldást. A kormány 1962 februárban létrehozta az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságot /OMFB/, feladatává tette a műszaki tájékoztatási és propaganda munka országos irányítását és felügyelete alá helyezte az OMKDK-t. Az OMFB még 1962-ben megszervezte a Dokumentációs Állandó Bizottságát /DÁB/ a szakirodalmi tájékoztatást érintő kérdések rendszeres feldolgozására, idevágó tanulmányok, javaslatok, előterjesztések elkészítésére.

A DÁB számos tanulmányt dolgozott ki és terjesztett az OMFB vezetősége elé, többek között a dokumentáció hazai szervezetének kialakításáról, az ETO magyar nyelvű teljes kiadásának elkészítéséről, a tudományos kutatások és a kutatási jelentések országos nyilvántartásáról, a dokumentáció szakirodalmának dokumentálásáról stb.

Egyik legjelentősebb munkája volt a DÁB-nak a műszaki dokumentációs szolgáltatások iránti igények részletes vizsgálata, amelyek a Művelődésügyi Minisztérium régebbi kezdeményezése alapján szervezett meg és bonyolított le a Művelődésügyi Minisztériummal és az ipari minisztériumokkal közösen /lásd 3.1 fejezet/. A vizsgálat kiterjedt - ha nem is a legteljesebb mélységben - a műszaki dokumentációval való ellátottság hazai helyzetének felmérésére is.

Jelentőselőrehaladás volt tapasztalható a legnagyobb ipari tárcák tájékoztatási szolgálatának kiegészítése, különösen a tárcák központi tájékoztatási szerveinek megerősítése és fejlesztése terén is. Az MSZMP Politikai Bizottságának 1960 júniusi határozata nyomán a KGM és a KIM kollégiuma még 1961-ben megtárgyalta és jóváhagyta a tájékoztatás szervezési irányelveit, amelyek végrehajtására 1962-től kezdve ~~fokozatosan~~ került fokozatosan sor. A KGM Műszaki Propaganda Bizottságot, a KIM Dokumentációs Tanácsot szervezett 1962-ben a minisztériumok területén folyó tájékoztatási munka irányítására.

A kohó- és gépipari miniszter 1962. május 7-én a 62.100/1962./KGM.18./KGM. sz. utasításával szabályozta a KGM műszaki propaganda szolgálatának szervezetét és a szervek feladatait. ...

.....

A szövegközlés alapja: Lázár Péter: A korszerű szakirodalmi dokumentáció. Szervezeti kérdések. /Mérnöki Továbbképző Intézet előadássorozatából: 4239./ Budapest, 1964. 141-149.p.

Lázár Péter: A dokumentáció szervezete Magyarországon

Lázár Péter

Szabó Ervin 1. szemelvény jegyzetét

ETO 1. ... szemelvény jegyzetét

Káplány Géza /~~1947-1948~~/

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

ETO 1. szemelvény jegyzetét

Országos Könyvtári Központ 1. ... szemelvény ... jegyzetét

~~Országos~~

Népkönyvtári Központ 1. ... szemelvény ... jegyzetét

koordinálás összehangolás

stagnál egyhelyben áll, megfeneklett

differenciál elkülönít, szétválaszt

KGM Kohó-és Gépipari Minisztérium

KIM

A szakdokumentáció helyzete
és kérdései

...

II.

A szakirodalmi dokumentáció alapvető célkitűzése a szocializmust építő társadalomban a műszaki irodalomra alkalmazva a népgazdasági tervek, a műszaki fejlesztés, a távlati tervezés és az ipar problémáinak szempontjából fontos szakirodalom /könyvek, folyóiratok, szabadalmi leírások, prospektusok, gépleírások, szabványok, ujitási tapasztalatcsereleírások stb./ felkutatása, gyűjtése, osztályozása, feltárása /feldolgozása/ és a feltárás eredményeinek széleskörű terjesztése a dolgozók műszaki kultúrájának és az ipar technikai színvonalának emelése érdekében. Ez a célkitűzés legtöbb pontjában megegyezik a műszaki alapkönyvtár alapvető célkitűzéseivel, csupán a szakirodalom feltárásának mértéke, a feltárás eredményeinek közzétételi módszerei és a szolgáltatások egyéb válfajai /fordítások, fotokópiák készítése/ tekintetében haladja meg azt. Az alapvető célkitűzések tehát azonosak, csupán megvalósításuk módszerei és eszközei bővülnek. Ennek következtében a dokumentáció és a könyvtár egyesítése azzal a pozitív eredménnyel járt, hogy a könyvtár hatóköre kiszélesedett, a szakirodalmi tájékoztatás pedig lényegesen nagyobb mennyiségű szakirodalomra támaszkodhatott. Később látni fogjuk, hogy az egyesítésnek voltak bizonyos - átmeneti - negatív következményei is.

Az 1952-től 1955 végéig eltelt négy esztendő alatt a központi műszaki dokumentációs tevékenység módszereit és volumenét tekintve lényegében stabilizálódott, és jelenleg a következőkben ismertetett elvek és módszerek alapján működik. A szakirodalmi tájékoztató tevékenység bázisa körülbelül 1200 féle külföldi műszaki folyóirat, amelyeknek feldolgozása a válogató elv alapján

történik. A válogatás alapja az évenként összeállított dokumentációs tématerv, amely a népgazdasági, valamint a műszaki fejlesztés tervek célkitűzései és az egyes üzemi, kutatóintézeti konkrét problémák figyelembevételével készül. A kiválasztást az ipari kutatóintézetek kijelölt szakemberei /több esetben maga a kutatóintézet vezetője/ végzik, a kivonatolók pedig megfelelő nyelv- és szaktudással rendelkező munkatársak. A feltáró tevékenység csaknem kizárólag szakfolyóiratokra korlátozódik. A feltárás eredményeképpen készített kivonatok osztályozása az ETO alapján történik. Az általános érdeklődésre számottartó kivonatok ez idő szerint 13 különböző szakágazati Műszaki Lapszemlében kerülnek közzétételre. Ezek a következők:

Bányászat,

Elektrotechnika, Híradástechnika, Mérés- és Műszertechnika,

Energia,

Élelmiszeripar,

Építőipar, Építőanyagipar,

Fizika,

Gépészet,

Kémiai Szemle,

Kohászat, Öntöde, Alumíniumipar,

Közlekedés, Mély- és Vízipítés, Hidrológia,

Papír- és Nyomdaipar, Faipar,

Textilipar, Bőr- és Bőrfeldolgozóipar,

Üzemszervezés.

A Lapszemlék a kivonatokon kívül az illető szakágban elkészült fordítások címjegyzékét, időnként kisebb bibliográfiákat is tartalmaznak, és havonta jelennek meg. A kivonatok az egyes lapszemlékben a rendszeresített tárgykörbeosztáson belül ETO jelzetük

sorrendjében kerülnek közlésre. A közölt adatok a következők:

- a/ A referált cikk címének magyar fordítása.
- b/ A szerző családi neve, utónevének kezdőbetűjével.
- c/ A referált cikket tartalmazó folyóirat rövidített címe.
- d/ A folyóirat évfolyam- /kötet/ és füzetszáma, a megjelenés éve /esetleg hónapja vagy napja/, a cikk kezdő és végső lapszáma.
- e/ A cikkben levő ábrák, táblázatok, grafikonok és rejtett bibliográfiai adatok száma, továbbá a cikk minősítése jelkulcs alapján.
- f/ A cikk magyar nyelvű fordításának várható gépelt oldal-terjedelme.

Az alkalmazott rövidítések minden egyes lapszemlében közzétett "Rövidítések jegyzékében" fel vannak oldva, ezenkívül minden Lapszemle tartalmazza a feldolgozott folyóiratok betűrendes jegyzékét is, feltüntetve a kivonatoló munkatárs nevét és a folyóirat lelőhelyét.

A Műszaki Lapszemlék terjesztése előfizetés alapján történik, és ez idő szerint több mint 6000 példányban kerülnek bel- és külföldi forgalomba.

A feltárt anyag közzétételének másik módja a 74 X 150 mm szabványnagyságú /A 7/ karton-szolgáltatás, amely a teljes anyagra /évenként kb. 50 000 adat/ kiterjed. Ez az un. Figyelő-szolgálat meghatározott tárgykörök megrendelése útján szerezhető be. Az előfizethető tárgykörök jegyzékét - jelenleg több mint 800 - Tájékoztató útján közlik az érdekeltekkel. A kartonok szétküldése havonta történik. Az anyag kiválasztásának módja mechanikus, azaz a kivonat, illetve cimfordítás ETO jelzetén alapszik. A mechanikus kiválasztás hátrányainak kiküszöbölése érdekében 1955-ben bevezetést nyert az un. "tárgyszavas témafigyelés",

amely lehetővé teszi az igénylő által meghatározott témáknak a feltárás folyamán történő figyelését, és a feldolgozott anyagot gyorsan továbbítja az érdeklődőnek.

A feltárt szakirodalmi anyag, továbbá más referáló folyóiratok, indexek stb. segítségével nagyarányú irodalomkutató munka folyik. Az egyes igénylők /üzemek, kutatóintézetek, egyéni kutatók/ kérésére, meghatározott témákról részletes szakbibliográfiák készülnek. Az ilyen módon összeállított szakirodalmi jegyzékek évenként több mint 35 000 adattal segítik elő a műszaki fejlődést. A dokumentációs tevékenység által szolgáltatott adatok alapján a kérdéses dokumentum teljes szövegű magyar fordítása is megrendelhető, az eredeti dokumentumhoz tartozó ábrák, rajzok fotokópiáival együtt.

A magyar műszaki tudományok fejlődéséről három azonos tartalmu, de különböző - orosz, német, angol - nyelvű negyedévenként megjelenő referáló folyóirat számol be. E "bulletinek" címe:

Obzor Vengerszkoj Tehnicseszkoj Literaturü,
Zentralblatt der Ungarischen Technik,
Hungarian Technical Abstracts.

Negyedévenként mintegy 120 folyóiratcikk idegen nyelvű kivonatát, egyes kiemelkedő jelentőségű magyar műszaki könyvek kivonatait, az újonnan megjelent magyar műszaki könyvek címleírásait és a magyar műszaki folyóiratok tartalomjegyzékeinek fordításait közlik.

A központi műszaki dokumentációt végző Országos Műszaki Könyvtár mellett a fent említett négy esztendőszakban a kutatóintézetek, tervezőirodák és egyes nagyüzemek saját dokumentációs részlegei is jelentős fejlődésen mentek keresztül, és ma már több ilyen dokumentációs részleg saját referáló folyóira-

tot is ad ki. Az így folyó dokumentációs munka azonban nincsen összehangolva a központi műszaki dokumentáció munkájával, és a legtöbb helyi részleg tevékenysége csak saját vállalata munkájának elősegítését célozza. A dokumentáció módszereit tekintve a helyi részlegek nem alkalmaznak egységes elveket, ennek következtében tevékenységük eredményét országos viszonylatban nem is lehet hasznosítani. Sajnálatos tény, hogy igen sok feleslegesen párhuzamos munka is folyik, amelynek kiküszöbölése sok munkaerőt és pénzt szabadíthatna fel nagyobb célok elérése érdekében.

x x x

Jánszky Lajos: A műszaki dokumentáció problémái és feladatai Magyarországon. Magyar Könyvszemle, LXXII.évf. 1.szám. 1956. január-március. 104-106. oldal.

Jánszky Lajos: A műszaki dokumentáció problémái és feladatai Magyarországon

Jánszky Lajos:

ETO Egyetemes Tizedes Osztályozás. Könyvtári szakrendszer, amely a tudományok egészét tíz főosztályba sorolja, és ezeken belül további tizedes bontásokat alkalmaz. Melvil Dewey amerikai könyvtáros szakrendszere /1876/ alapján a brüsszeli Nemzetközi Bibliográfiai Intézet /ma: Nemzetközi Dokumentációs Szövetség/ építette ki. Első kiadása 1905-ben jelent meg francia nyelven. Gondozása, továbbfejlesztése, kiadása a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség /FID/ feladatát képezi. Világszerte használják; az angol nyelvterület inkább a Dewey-féle, a világ többi részén az ETO terjedt el. A magyar könyvtárakban 1949 óta kötelezően használják. Első hazai alkalmazója Szabó Ervin volt.

II.

AZ ORVOSTUDOMÁNYI DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT TEVÉKENYSÉGE;

...

Az Orvostudományi Dokumentációs Központ az Orvos Szak-szervezet keretében, ennek orvosi szakcsoportjainak önkéntes közreműködése mellett társadalmi szervként alakult meg, 1948-ban. A megalakulását követő esztendő-től kezdve 1956 végéig a Magyar Tudományos Akadémia keretében, 1957. január 1-től kezdve pedig az egészségügyi minisztérium fennhatósága alatt önálló öntézményként működött.

Az orvosi dokumentáció munkájának súlypontját 1957-ig a hazánkba járó szovjet-orosz orvosi és biológiai folyóiratok bibliográfiai feldolgozása alkotta. Kb. 80 szovjet orvosi folyóirat elméleti és klinikai anyagából az intézet külső szakemberek közreműködésével időszak kiadványokban 20 - 80 sor terjedelmű referátumokat közölt. Ezeket a referátum kiadványokat, a folyóiratok fontosabb cikkeinek magyar fordítását, a lefordított szovjet-orosz tudományos közlemények fordításjegyzékét ingyen bocsátotta az igénylők rendelkezésére. Az intézet feladatai közé tartozott továbbá a Magyar Tudományos Akadémia orvosi kutatóintézeteinek és az orvos-akadémikusoknak szovjet-orosz orvosi irodalommal való ellátása is. Nagyrészt az intézet 1949-1957 közötti munkájának köszönhető, hogy egy évtized alatt megszűnt a magyar orvostudomány tájékoztatatlansága /a felszabadulás előtti 25 esztendőben rákényszerített elzárkózás következtében/ a szovjet orvostudomány eredményeiről, elvi alapjáról és módszereiről. /Straub F. Brunó: A szovjet tudomány megismerésének szerepe hazai orvosi és biológiai kutatásunk színvonalának emelésében. Felsőoktatási Szemle, 1956, 5, 6:273./

Az orvosi dokumentáció iránt nálunk hosszú ideig kevés érdeklődés mutatkozott az orvosi körök részéről. Ennek oka a már említett tényezőkön kívül az is, hogy amíg pl. egy építéstechnikai vagy akkumulátorgyártási kérdés Francia- és Németországban is csaknem azonos megoldási lehetőséggel bír az orvosi kérdések megoldását nemzeti szempontok, szakmai és tárgyi nézőpontok már erősen módosíthatják. Még ma is küzdeni kell, hogy a dokumentációt elismerjék, mint a tudomány szolgálatában álló és azt segítő disciplinát.

Az Orvostudományi Dokumentációs Központ kiadványain kívül hazánkban rendszeres referáló tevékenység folyik 1956 óta a tuberkulózis területén. A "Tuberkulózis Bibliográfiájá és Referáló Szemle" c. kiadvány évente kétszer-háromszor jelenik meg, rotaprinten sokszorosítva 600 példányban; 11 külföldi szaklapot referál 8-25 sornyi terjedelemben.

Rendszeres referáló munkát végez szakterületén az "Acta Pharmaceutica Hungarica" c. szaklap a kémiai és gyógyszerészeti egészségügy területén és az Egészségügyi Minisztérium Gyógyszerészeti és Műszerügyi Főigazgatóságának kiadásában megjelenő "Gyógyszereink" /Felelős szerkesztő: Fritz Gusztáv dr. egyetemi tanár/ c. havi folyóirat. Ujabbban az Orvosi Hetilap közli a magyar orvosok lapok tartalmát.

Orvosi kutatóintézeteinkben még nem alakultak ki önálló dokumentációs csoportok /mint a technika életben/, de több klinikai és elméleti egyetemi, orvosi és gyógyszerészeti kutatóintézet végez belső dokumentációt és irodalomkutatókat a maga céljaira, anélkül, hogy az értékes feldolgozások a nyilvánosság elé kerülnének. Ugyancsak rend-

szeresen közölnek bibliográfiai irodalmi összeállításokat, kivonatokat és könyvismertetéseket a hazai orvosi folyóiratok is. De bibliográfiai munkát végez minden kutató és író, aki munkájának végén, vagy egyes fejezetei után szakszerűen összeállítja a felhasznált irodalom, vagy a feldolgozott források jegyzékét.

A nagyobb dokumentációs központok munkájuk megindulásától kezdve szorosan együttműködtek a szakterület legfejlettebb tudományos könyvtárával. A mezőgazdasági dokumentáció szervezete 1948 márciusában alakult meg Mezőgazdasági Tudományos Tájékoztató Intézet címén, majd Mezőgazdasági Dokumentációs Központ néven 1952-ben egyesült az időközben megalakult Országos Mezőgazdasági Könyvtárral. Ezóta ez az intézmény: "Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ" néven működik. A későbbiek folyamán az állam- és jogtudomány, valamint az irodalomtörténet és több tudományos kutatóintézet létesített dokumentációs központoszerű szervezetet. Ezenkívül a nagy könyvtárak dokumentációs osztályai is foglalkoznak a szakirodalom dokumentációjával - kivéve az orvosi dokumentációt. /Jánszky Lajos: Entwicklung und Stand der Dokumentationsarbeiten in Ungarn. Nachrichten für Dokumentation 1958, 9, 3:132-135/.

Az Országos Dokumentációs Központ megszűnése után /1950. hiányzott egy olyan központi szervezet, amely hivatásszerűleg foglalkoznék - a dokumentáció elvi-módszertani pótlására az ország legfontosabb dokumentációs intézményeinek vezető munkatársaiból 1957-ben megalakult az Országos Dokumentációs Bizottság, amely 1958. január 1. óta a FID magyarországi nemzeti tagja. Ez a Bizottság képviseli a magyar dokumentáció ügyét országos vonatkozásban és nemzetközi viszonylatban, közreműködik az országos dokumen-

tációs hálózat kiépítésében és szervezésében, előmozdítja a dokumentációval foglalkozó szakirodalom kiadását és gondoskodik a dokumentációs szakirodalom dokumentációjának intézményes megvalósításáról. Közreműködik a dokumentációs képzés elvi irányításában, felülvizsgálja az országos dokumentációs központok terveit és javaslatokat tesz a dokumentáció fejlesztési programjára. Állást foglal a dokumentációval kapcsolatos szabványok ügyében, ilyenek kiadására javaslatot tesz. Együttműködik az Országos Osztályozó Bizottsággal dokumentációs vonatkozásokban.

...

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelete, amely létrehozta a könyvtári hálózatokat, az Orvostudományi Dokumentációs Központot is az orvosi könyvtári hálózatba kívánta bekapcsolni, ezért 1957 január 1-vel az Egészségügyi Miniszter főfelügyelete alá helyezte.

Minthogy az intézet feladatát, és azt, hogy ezt milyen hivatali szervezettel és eszközökkel látja el, sem miniszteri rendelet, sem szervezeti és működési szabályzat nem állapította meg, az intézet új felügyeleti szerve, az Egészségügyi Tudományos Tanács 1957. évi február 28-i ülésén felülvizsgálván az ODK eddigi funkcióit úgy határozott, hogy az intézet működését az eddig végzett tömeges fordító tevékenység helyett fokozatosan a magasabb szintű orvosi dokumentációs szolgálatokra kell átállítani.

Az Egészségügyi Tudományos Tanács felismerte, hogy a magyar orvos-tudomány egészét átfogó bibliográfia intézményes megteremtése nemzeti kulturális feladat, amelynek szükséges voltát nem lehet a pillanatnyi érdeklődés fokától függővé tenni. Ezért elsősorban a kurrens és retrospektív magyar orvosi könyv- és folyóiratirodalom rendszeres bibliográfiai feldolgozását tette az

intézet legfőbb feladatává és figyelembe véve, hogy Magyarországon már egyre több orvos olvas orosznyelvű szakirodalmat, a szovjet orvosi folyóiratanyag feldolgozására vonatkozóan úgy rendelkezett, hogy az intézet különböző kiadványok helyett a legfontosabb szovjet orvosi folyóiratok feldolgozását egy szakmailag jól tagozott kiadványban közölje. Az Egészségügyi Tudományos Tanács a magyar orvostudomány eredményeinek külföld felé való rendszeres dokumentálását és a nyugati külföldi szakfolyóiratok szakcikkeinek rendszeres dokumentálását az intézet - a központi orvosi könyvtár felállításával kapcsolatosan megvalósítandó - későbbi feladatai közé sorolta.

Amikor az intézet munkája - a függőben lévő kérdések tisztázása után - 1957. júliusában megindult, a dokumentációs munka céljára még nem álltak rendelkezésre a szükséges külföldi és hazai orvosi folyóiratok, a bibliográfia könyvtári segédeszközei, a dokumentációs és bibliográfiai technikai gyakorlattal rendelkező szakemberek, stb. Az intézet működését gátló nehézségek között azonban elsősorban kell említeni azt, hogy az orvosi dokumentáció egyetlen szervezete nem támaszkodott tudományos szakkönyvtárra és nem élvezte azokat az előnyöket sem, amelyek egy szakkönyvtári hálózattal való együttélésből, vagy legalább egy szakkönyvtárral való szervezett együttműködésből adódnak. A magyar orvosi irodalom feldolgozásában nehézséget okozott az is, hogy az orvosi folyóiratok 1957-ben nagy késedelemmel jelentek meg.

Az Orvos-tudományi Dokumentációs Központ a megindulásakor tehát a magyar orvosi irodalom termékeinek a regisztrálását kapta főfeladatként, míg a többi dokumentációs központ már megindulásakor a külföldi szakirodalom, elsősorban a folyóiratokban megjelent szakcikkek rendszeres dokumentációs feltárását és egy fo-

lyamatos referáló hálózat megszervezését tekintette elsőrendű feladatának. /Jánszky Lajos: A műszaki dokumentáció problémái és feladatai Magyarországon. Magyar Könyvszemle 1956, 101-111 old./.

Az Orvostudományi Dokumentációs Központ 1957. január 1-től kezdődőleg a következő kiadványokat indította meg: Magyar Orvosi Bibliográfia, Szovjet Orvostudományi Bibliográfia, Horus-dokumentációs szolgálat és a Magyarországon található külföldi orvosi folyóiratok lelőhelyjegyzéke.

x x x

Az orvosi dokumentáció kérdései. Irta: dr. Gortvay György.
/Orvostudományi Dokumentációs Központ, Bp. 1960. 12-17. old./

Gortvay György: Az Orvostudományi Dokumentációs Központ
tevékenysége

Gortvay György:

referátum

beszámoló

Straub F. Brunó: /1914- / biokémikus. Az MTA Biokémiai Ku-
tató Intézetének igazgatója.

disciplina

tudományág

rotaprint

sokszorosítási eljárás, kevés példányszám
sokszorosítására alkalmas

Jánszky Lajos

1. ... szemelvény jegyzetét

FID Federation International de Documentation = Nemzetközi Do-
kumentációs Szövetség

Tíz éves a mezőgazdasági dokumentáció. Országunk könyvtárügyének fejlesztésében eljutottunk odáig, amikor nemcsak előre nézhetünk, hanem már hátra is. Nemcsak a tervezés távlatainak a kibontakozását figyeljük, és méregetjük erőnkhez mért lehetőségeinket, hanem egy-egy évforduló alkalmával számottevő eredményekre is visszatekinthetünk. Az eddig megtett utra érdemes, sőt vissza is kell néznünk, mert ezek az évfordulók többnyire az első és talán a legfontosabb utszakasz lezárását jelentik. Azt a szakaszt, amely a semmiből - legjobb esetben az egészen kezdetlegesebből - teremtés küzdelmeit foglalja magába. Ilyen visszapillantásra ad most alkalmat a mezőgazdasági dokumentáció megalakulásának 10 éves évfordulója.

1948 márciusában, ünnepélyes keretek között nyílt meg a Mezőgazdasági Tudományos Tájékoztató Intézet. Az intézet létrehozásának ekkor már néhány éves előzményei voltak. A dokumentációs munkát magánkezdeményezésként FEJÉR Domokos indította el 1945-ben, az Országos Chémiai Intézetben. Jóideig egyedül dolgozott, csupán a felesége volt munkatársa. 1947 januárjában már 6-ra szaporodott fel az önkéntes munkatársak száma. Az intézet adott egy szobát számukra, de anyagi fedezetük alig-alig volt. Nem tudták beszerezni a munkához szükséges folyóiratokat. A lelkesedés egymagában nem volt elégséges, reális alapok nélkül nem valósíthatták meg célkitűzéseiket, és így a munka abbamaradt.

Ilyen előzmények után alakult meg 1948-ban a mezőgazdasági tájékoztatás új típusú intézménye. Megindulásakor 30 000 Ft költségvetése, öt dolgozója és 3 helyisége volt a városligeti Vajdahunyad várában. Alig egy évre rá tájékoztatási osztályként beolvadt a Mezőgazdasági Tudományos Központba, s csak hosszas viták után lett újra önálló intézetté Mezőgazdasági Dokumentációs

Központ néven. 1952-ben egyesült az időközben megalakult Országos Mezőgazdasági Könyvtárral, s ezóta mint Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ működik. Valójában ekkor kapta meg azt a keretet és egységes szervezeti formát, amely lehetővé tette számára, hogy egyenrangú társként sorakozhassék fel a hasonló rendeltetésű külföldi intézmények mellé. Ma az intézetnek 58 dolgozója van, és 150 000 kötetes tudományos szakkönyvtár ad szilárd alapot a munkájához.

Az intézet külső kereteinek kialakulása sok fázison keresztül érte el mai szervezetét. Belső fejlődésének utját még több állomás jelzi a kezdő évek egyszerűbb, egysiku tájékoztató munkájától a sokrétűvé differenciálódott tevékenységig.

Az első években a tájékoztatási munka hosszabb-rövidebb referátumok elkészítéséből, figyelőszolgálati jelentésekből állott. Bizonyos foku ötletszerűség, a szelekció hiánya jellemezte, és inkább az érdeklődés felkeltésére törekedett. Ma már az irodalom összefogó feltárásán túl, felhasználva a dokumentációs módszerek és eszközök egész skáláját, az ország valamennyi jóváhagyott mezőgazdasági kutatási témáját pontosan számontartva, konkrétan meghatározott témakörök alapos feltárásával ad segítséget tudományos intézeteinknek, irányító szerveinknek. Eszközei közül csak néhányat emelünk ki: külföldi viszonylatban is helyüket megálló kiadványok, szakbibliográfiák s a két év óta készülő témadokumentációk. 1957-ben például 68 témakörben készült kimerítően értékelő, a felvetett kérdés minden részletét feltáró, összefogó tanulmány jellegű /a német Forschungsbericht-ekhez hasonló/ témadokumentáció.

Eleinte szervesen hozzátartozott a tájékoztatási munkához a lefordításra érdemes anyag kiválogatása és a fordítottatok

lebonyolítása is. Ez a munkaterület a fejlődés folyamán külön osztály feladatává terebélyesedett. Az intézetben készült fordítások száma ma már elérte a tizennégyezret.

Kezdetben a szovjet irodalom megismertetése volt az elsődleges cél. Erre volt leginkább szükség, hiszen a "nagy ismeretlen"-ként izgatta fantáziánkat a Szovjetunió mezőgazdasági tudománya és gyakorlata. Ez a terület azután az igényeket és lehetőségeket követve, fokozatosan egyre szélesebbre tárgult. Ma a könyvtár és a tájékoztatási osztály 43 ország 340 tudományos intézményével tart fenn közvetlen kapcsolatot. A cserekapcsolatok fenntartása és bővítése a könyvtár állományának gyarapításában is nagy fontosságu, mert jelentékeny devizamegtakarítást jelent. 1950-ben tudományos munkatársaink 400 külföldi folyóiratot referáltak. Ma 1150 folyóirat jár a könyvtárba.

A dokumentációs tevékenység fejlődéséről némi képet kapunk, ha nyomon követjük az Intézet kiadványainak a megszületését, és megfigyeljük céljuk, tartalmuk, szintjük jellemző vonásait.

1949-ben az intézet szerkesztésében indult meg az Agrártudomány című szaklap. A folyóirat megindítása még csak tagatározást jelent, hiszen céljában és tartalmában nem tarthatjuk sem dokumentációs eszköznek, sem pedig a tájékoztatási munka tükrözödésének. Csupán az általános érdeklődés felkeltésére, a tudományos szakigények felébresztésére való törekvés kifejezési formája.

1950-ben jelenik meg az első dokumentációs rendeltetésű folyóirat, az Agrárirodalmi Tájékoztató. Szovjet és népi demokratikus szakcikkek fordítását közli. Ebben az időszakban még alig lehetett szó már meglévő, szabatosan elhatárolt igények kielégítéséről. A hangsúly az érdeklődés felkeltésén volt és azon, hogy

szakembereink gyorsan, a keresés és válogatás munkájától megkímélve, ismerkedhessenek meg a korszerű mezőgazdasági tudomány és gyakorlat legfontosabb kérdéseivel.

A következő fejlődési fok 1951-ben a Külföldi és Hazai Agrárirodalmi Szemle sorozatainak a megindítása. Ez a kiadvány ma is él, és igen nagy fejlődésen ment át az első évek mondhatni válogatás nélkül közölt referátumtömegétől a mai - külső formájában is színvonalas - hazai viszonyaink adottságaival számoló, a jövő számára is életképes igényeinkhez simuló, válogatva feltárt szakirodalmi anyagközvetítésig.

1952-ben időszerűvé vált, hogy saját tudományos eredményeinket is megismertessük a külfölddel. Ekkor jelent meg először a Magyar Agrárirodalmi Szemle angol és orosz nyelven /Hungarian Agricultural Review és Vesztnyik Vengerszkoj Szel'szkohozjajsztvennoj Literaturü/. 1957-ben német nyelvű változatát is kiadtuk /Ungarische Agrar-Rundschau/. A három, negyedévenként megjelenő folyóirat nemcsak a tudományos publikáció szempontjából értékes, hanem külföldi cserére felhasználva, komoly devizaalapot is jelent.

A korlátozott példányszámban, kéthavonként megjelenő Külföldi Mezőgazdasági Tájékoztató 1953 óta áll rendelkezésre a mezőgazdaság irányító szerveinek a világ agrárpolitikai, mezőgazdasági termelési, áruforgalmi stb. kérdéseinek az ismertetésével.

E néhány kiragadott vázlatos vonás egy lüktetően élő, állandóan fejlődő intézmény sokrétű munkáját csupán érzékeltetni szeretné. Arra azonban - úgy véljük - elég, hogy megállva 10 éves múltjának határkövénél, rávilágítson a sok munka és küzdelem árán megszületett legfontosabb eredményekre.

TORDAYNÉ PÁTER ERZSÉBET

x x x

Tordayné Páter Erzsébet: Tíz éves a mezőgazdasági dokumentáció

Tordayné Páter Erzsébet:

Fejér Domokos

Forschungsbericht

kutatási jelentés

Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban

...

III. Egy idegen nyelvű társadalomtudományi referáló folyóirat gondolata.

Az idegen nyelvű társadalomtudományi referáló folyóirat indokoltságával kapcsolatban néhány adat: az Acta Historiae Artium 1960-61-ben megjelent kötetei összesen 17 bibliográfiai tételt tartalmaznak, ezek közül 5 recenzió, 12 egyszerű cimleírás. Az 5 recenzió közül 3 külföldi munkával foglalkozik. Összehasonlításként: az Acta Historiae Artium 1960-ban 8 mű cimleírását tartalmazta, míg a Magyar Nemzeti Bibliográfia és a Magyar Folyóiratok Repertóriumának nyilvántartása 1960-ban legalább 50 olyan könyv és folyóiratcikk címét sorolja fel, amelyet a külföld számára ismertetni lehetett volna. Ez a helyzet tehát egy olyan ágazattal, amelynek idegen nyelvű actája van. Terjedelmi korlátok miatt csak kis részét tudja bemutatni a hazai szakirodalmi termésnek. Más kérdés természetesen, hogy nem minden magyarul megjelent munkát kell ismertetni, de legalább egy címfordítás erejéig az arány jobb lehetne.

Egészen rossz a helyzet azokban az ágazatokban, ahol rendszeres nemzetközi publikációs lehetőség egyáltalán nincs biztosítva /pl. közgazdaságtudomány/. Mándezeken alapján úgy tűnik, hogy első lépésként az Acták által nem fedett tudományterületek idegen nyelvű /orosz-angol/ referálása látszik indokoltnak.

A Magyar Nemzeti UNESCO Bizottság Tudományos Albizottsága és a MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztálya megbízásából az MTA Könyvtára felmérést végzett a szóbajöhethető I. és

II. Osztály tudományterületek évi szakirodalmi termésére vonatkozóan. A teljes termés évi mintegy 300 könyv és 4000 folyóiratcikk és ebből a hatalmas és heterogén mennyiségből kellene kiválasztani a referálásra kerülő anyagot. Amennyiben az idegen nyelvű referátólap csak a II. Osztálynak azon diszciplináit ölelné fel, amelyek rendszeres idegen nyelvű publikációs lehetőséggel nem bírnak - és indulásnak, márcsak a kísérletezés miatt is ez volna a reális -, tehát közgazdaságtudomány, statisztika, filozófia, szociológia, továbbá esetleges tudományszervezés, valamint pedagógia és pszichológia, évente mintegy 1000 tételből kellene kiválasztani a referálandó, illetve repertorizálandó anyagot /természetesen nemcsak akadémiai kiadványokról lenne szó/. Ennek a mennyiségnek mintegy egyharmadával lehet reálisan számolni.

Célszerűnek látszik nemzetközi tapasztalatok alapján egy orosz és angol kiadást tervezni. Megjegyzem, hogy hasonló folyóíratra van példa, a Bolgár Tudományos Akadémia több sorozatban és több nyelven ad ki társadalomtudományi referátólapot.

A folyóirat irodalmi szemléket, referátumokat és válogatott bibliográfiát tartalmazna /részben annotáltan/.

Feltehetően egy ilyen vállalkozás előmozdítaná társadalomtudományi kutatási eredményeink jobb bekapcsolódását a nemzetközi tudományos életbe.

IV. Részvételünk a nemzetközi társadalomtudományi dokumentáció szervezetében.

Az eddigiekben vázolt problémák és lehetőségek mellett különös figyelmet érdemelnek kapcsolataink a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációs szervezetekhez. Míg egy idegen nyelvű referáló folyóirat közvetlen lehetőséget nyújt a magyar

eredmények közvetítésére, addig a nemzetközi szervezetek útján talán még fontosabb - jóllehet közvetett - lehetőségek állnak rendelkezésre.

A teljesség igénye nélkül az UNESCO keretében folytatott társadalomtudományi dokumentációs tevékenységről, illetve az ebben való közreműködés lehetőségeiről lesz szó a továbbiakban, közelebbről a Nemzetközi Társadalomtudományi Dokumentációs Bizottság - a továbbiakban CIDSS - keretében folyó munkáról. A CIDSS-munka tapasztalatai ugyanis általánosíthatók a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációs szervezetekre is, lévén ez a Bizottság ugyyszólván valamennyi társadalomtudományi nemzetközi társasággal kapcsolatban.

Nos, a CIDSS sokoldalú lehetőséget nyújt a nemzetközi tájékoztatásra, mindenekelőtt széles körű kiadványtevékenysége által. Legfontosabb kiadványa a Bibliographie internationale des sciences sociales éves bibliográfia, amelyet 1951-ben indítottak meg négy sorozatban: Bibliographie internationale de sociologie, Bibliographie....de science politique, Bibliographie....de science économique, Bibliographie d'anthropologie sociale et culturelle. E négy sorozat egyes vaskos kötetei sokezernyi tételben nyújtanak áttekintést a tárgyév nemzetközi szakirodalmáról és a legteljesebbnek tekinthetők a vonatkozó ágazatokban.

E bibliográfiai sorozatokban való megfelelő részvétel legfontosabb feltétele a közvetlen adatszolgáltatás, vagyis a nemzeti forrásanyagok az adott országok szakemberei által történő kiválasztása és osztályozása. A "Függelék"-ben közölt elemzés a szocialista országok szakirodalmának részvételéről a közgazdasági sorozatban, amely a Bizottság felkérésére készült, számszerűleg alátámasztja az előző megállapítást.

A Bizottság egyéb bibliográfiai kiadványai közül különösen figyelemre méltó a nemzeti jogi bibliográfiai sorozat /bibliographies juridiques commentées/, amelynek egyes köteteit az UNESCO szubvencionálásával a különböző országok szakemberei állítják össze /a szocialista országok közül megjelent eddig a csehszlovák, a lengyel, a jugoszláv és a szovjet kötet, a magyar kötet előkészületben/.

Ugyancsak fontos kiadvány-kategóriát alkotnak a nemzetközi repertóriumok és reference-munkák /pl. Études des bibliographies courantes des publications officielles nationales. UNESCO. 1958. 260 o./.. Harmadik átdolgozott kiadás előtt áll a Liste mondiale des périodiques spécialisés dans les sciences sociales, melynek szocialista országokbeli anyagát /a Szovjetunió kivételével/ a CIDSS felkérésére az MTA Könyvtárában állították össze. Az új kiadás a szocialista anyag tekintetében számottevően teljesebb lesz a korábbi kiadásoknál.

Megfelelő érdeklődés esetén, mód és lehetőség van a CIDSS alkalmi bibliográfiai kiadványaiban és más, nemzetközi szervezetekkel közösen készülő munkáiba való közreműködésre is, illetve ilyenek kezdeményezésére. Önmagában az sem lebecsülendő eredmény, ha a magyar társadalomtudományok és általában Magyarországnak megfelelően szerepel a CIDSS kiadványaiban, ez azonban részvételünknek csak egyik oldala. Megfelelő elképzelésekkel és szervezettséggel, javaslatok, kezdeményezések és munkavállalások formájában általában közreműködhetünk a Bizottság munkájának elmélyítésében, tematikájának gazdagításában - egyszóval abban, hogy a Bizottság a maga módszereivel és eszközeivel minél jobban segítse az egyes országokban folyó és a nemzetközi társadalomtu-

dományi kutatásokat. Ez elvileg tágabb perspektívája és lehetősége a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban való közreműködésünknek.

A CIDSS-nek az említetteken kívül kiterjed érdeklődési és tevékenységi köre a társadalomtudományi dokumentációs módszerek fejlesztésére, bizonyos tematikájú kutatási szintézisek megjelentetésére /Surveys of research in the social sciences, Confluence-sorozat/, nemzeti társadalomtudományi dokumentációs szervek létrehozására /"Guide sommaire pour l'établissement de centres nationaux de documentation pour les sciences sociales"/ stb. Figyelmet érdemel a CIDSS /Jean Viet összeállításában/ munkapéldányként, sokszorosított formában kiadott "Documentation en vue d'un Rapport sur les tendances de la recherche dans les sciences sociales": "Psychologie sociale", "Démographie", "Anthropologie sociale et culturelle", "Sociologie", "Science économique" kötetei, amelyek mintegy nyersanyag-előkészítésül szolgálnak az UNESCO által tervezett un. társadalomtudományi Auger-jelentéshez. Mindezekbe társadalomtudományi dokumentációnk konstruktívan be tud kapcsolódni.

Két végletet kell elkerülni a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációval kapcsolatban és ez vonatkozik általában a részvételünkre a nemzetközi társadalomtudományi szervezetek munkájában: a túlértékelést, a túlzott várakozást, és ennek ellentétpárját, az alábecsülést, a "quantité négligeable" - szemléletet. E munkát helyes annak tekinteni, ami megfelel a valóságnak: fórumnak, lehetőségnek, megnyilvánulási alkalomnak, melynek keretében a magyar társadalomtudományok jobban bekapcsolódhatnak a nemzetközi tudományos vérkeringésbe. Volt egy időszak, amikor az

effajta munka, közreműködés "szükséges rossz"-nak minősült, nos e multbeli minősítésnek mind inkább a "szükséges" oldala kerül előtérbe, és ennek konzekvenciái adódnak társadalomtudományi dokumentációnkban is. Ezekhez kíván e közlemény néhány gondolattal és helyzetfelmérés vázlatával hozzájárulni.

x x x

Rózsa György: Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban. /A MTA Könyvtárának közleményei. Budapest, 1964. 8-12.olda./

Rózsa György: Részvételünk és lehetőségeink a nemzetközi
társadalomtudományi dokumentációban

UNESCO az Egyesült Nemzetek tudományos, nevelésügyi és kulturá-
lis szervezete

Acta Historiae Artium a MTA idegennyelvű művészettörténeti
folyóirata

referál~~ás~~ ~~használat, jelentés, beszámoló~~ beszámoló, jelentést tesz

diszciplina tudományág

repertorizál jegyzéket, irodalmi adattárat készít ???

annotált tartalmi ismertetéssel ellátott

quantité négligeable jelentéktelen, elhanyagolható

E./ KÖNYVTÁRÜGY

DIENES LÁSZLÓ

Allítsuk tudományos könyvtárainkat a szocializmus építésének szolgálatába

Senki sem kételkedik abban, hogy ötéves tervünk végrehajtásában a tudományos kutatásnak igen nagy és fontos szerepe van. Pártunk és kormányunk intézkedéseinek hosszú sora bizonyítja, hogy az ötéves terv végrehajtásáért felelős körök nemcsak látják a tudományos kutatás e fontos szerepét, hanem cselekednek is azért, hogy a tudományos kutatás e fontos szerepét be is tudja tölteni. Népgazdaságunk költségvetése jelentős összegeket irányoz elő arra, hogy a tudományos kutatásnak mind anyagi, mind személyi előfeltételeit megteremtse. Sokat áldoztunk a meglévő kutatóintézeteink felszerelésének tökéletesítésére, új tudományos intézeteket létesítünk s a tudósoknak minden tekintetben igyekszünk kutatómunkájukban segítségére lenni. S nem egy vonalon tudtunk már tervszerűséget vinni a tudományos munkába, máshol pedig épülnek ennek alapjai.

Van azonban egy terület, amely lemaradt a többi mögött. S ez a lemaradás már kezd komolyan érezhetővé válni s előreláthatólag erős gátját fogja képezni a közeljövő tudományos munkaszervezésének, ha gyorsan nem segítünk rajta. Ez a terület a tudományos könyvtárak ügye.

Nem kétséges, hogy a tudományos- és szakkönyvtárak a tudományos kutatás elsőrendűen fontos segéd-eszközei. Nem lehet komoly tudományos haladás más-
képpen, mint az eddig elért eredmények alapján kollektív munkában a szakma összes munkásaival. S mind az elért eredmények felhasználását, mind a tudományos érintkezést a tudomány művelői között a tudományos kiadványok, könyvek és folyóiratok biztosítják. Ezeket pedig a tudományos könyvtárak közvetítik a kutatókhoz. Jó tudományos könyvtárak hiánya azt jelenti, hogy a kutató előtt zárva marad a munkájához feltétlenül szükséges dokumentáció legfontosabb és legbővebb forrása. Sokat fog esetleg hiába és feleslegesen dolgozni s nem kap meg olyan termékenyítő ösztönzéseket, amelyek pedig nagyon előrelendítenék munkájában.

Nálunk a tudományos könyvtárak eddig nem részesültek abban a figyelemben, amit éppen ötéves tervünk s általában a szocializmus építése szempontjából megérdemelnének. A könyvtárüggyel eddig csak a népművelés szemszögéből foglalkoztunk. Ebben az irányban már sok történ is. Lehet mondani, hogy a Népművelési Minisztérium megalakulásával teljesen új korszak kezdődött a magyar népkönyvtár ügyben. De ugyyszólván egészen gazdátlan a tudományos könyv-

tárügy, már ami tudományos könyvtáraink korszerű át-
szervezését, a szocializmus építésének vonalára való
átállítást illeti. Azok a kezdeményezések, amelyek
az Országos Könyvtári Központ részéről történtek,
nem járhattak sok eredménnyel, már csak azért sem,
mert az OKK működését szabályozó rendeletek nem biz-
tosítják számára azokat a jogokat, amelyek lehetővé
tennék egy komoly könyvtárszervezési munkát. Az a
törvényjavaslat pedig, amelyet a Köznevelési Min-
isztérium szakemberek által kidolgoztatott a tudo-
mányos könyvtárak központi szervezésére, egy teljes
esztendeje várja, hogy törvény legyen belőle.

Pedig a dolog nagyon sürgős. Nem holnap és
nem ma, hanem már tegnap kézbe kellett volna venni
tudományos könyvtáraink ügyét. Azt hittük a megifji-
tott Akadémia segítségünkre fog sietni. Hiszen tu-
dósaink érzik elsősorban tudományos könyvtáraink
nagy hiányosságait. Talán baj az is, hogy a tudósok
többszörmire békés, szelíd emberek, akik nem szeret-
nek lármázni s szelíd beletörődéssel tudomásul ve-
szik, hogy könyvtáraink nagyjából rosszak. S így
a szélesebb körű nyilvánosság tudomást sem vesz ar-
ról, hogy itt egy súlyos probléma van, amely sürgő-
sen megoldást kíván.

g r Annál inkább sürgetően lép fel a könyvtárok szűkebb körü nyilvánossága, akiknek körében csak panaszokat lehet hallani arról, hogy nincs gazdájuk, nincs kihez forduljanak szakmabeli problémáikkal, nem látnak egy állami szervet sem, amely komolyan venné ezeket a problémákat s segítene nekik abban az igyekezetükben, hogy tudományos könyvtárainkat korunk szükségleteihez alkalmazzák.

A tudományos könyvtárügy mindenütt a szélsőséges decentralizáció alapján épült. A tudományos könyvtárak keletkezésének körülményei magyarázzák ezt. De a Szovjetunió kivételével meg is maradt máig ebben a szervezatlenségben. Csak erőtlenségekben s szűk körben megrekedő kísérletek történtek a nagy tudományos könyvtárak munkájának összehangolására és egységesítésére. Egy tervgazdaságon épülő ország azonban nem hagyhat ki egy ilyen fontos területet a központilag vezetett, tervszerű irányítás hatásköréből. Mint ahogy megtette a Szovjetunió s mint ahogy hozzáfogtak a testvéri népi demokráciák, úgy nekünk is hozzá kell fogni a tudományos könyvtárügy tervszerű felépítéséhez.

Itt igen sok komoly s ma már megvalósítható feladat áll előttünk; olyanok, amelyeknek megvalósítása nemcsak hogy használhatóbbá tenné tudományos

könyvtárainkat, hanem egyben nagy megtakarításokat is jelentene költségvetésünkben. Itt csak néhány ilyen feladatra mutatunk rá, olyanokra, amelyeknek megoldása nagyjából minden újabb pénzügyi áldozat nélkül lehetséges, vagy legalább is a reá fordított áldozattal hamarosan aránytalanul nagyobb megtakarítást jelentene.

Könyvtáraink nagyjából megkezdtek a kisártermelés fejlettségi fokán, mind a társadalmi munkamegosztás, mind az üzemi technika tekintetében. Sőt mondhatjuk, sok könyvtárunk ma is még a megrendelésre dolgozó csizmadia fejlődésfokán áll. Ami például megnyilatkozik abban, hogy "megrendelésre" szerzi be a könyveket; az olvasó kívánságait várja meg. S ha ezen a fokon túl is van, s saját terve (többnyire "tervszerűtlensége") szerint vásárolja is a könyveket, mindenképpen tekintet nélkül többi könyvtártársaira. Aminek természetes eredménye, hogy sok szükséges könyv egy példányban sincs meg például Budapesten, viszont mások feleslegesen sok példányban. Ez az anarchia a könyvbeszerzésben következménye annak, hogy nagy könyvtáraink gyűjtése körét nem egységes szempontok szerint, nem az egész ország tudományos érdekei szemszögéből hozták meg, hanem vagy szűkkörű szakszempontokból, vagy az alapítók

kivánságai voltak a mérvadók, vagy pedig igen gyakran a véletlen, vagy a könyvtárosok személye volt az elhatározó momentum.

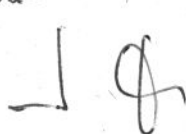
Nyilvánvaló, hogy a könyvtárak ilyen könyvbeszerzési politikája (jobban mondva "politikátlansága") nemcsak aláássa a könyvtárak használhatóságát, hanem egyben a pénzügyi eszközök igen nagy s felesleges pazarlásával jár. A legelső feladat tehát: tudományos könyvtáraink gyűjtési körének olyan tervszerű elhatárolása, amely minden jogos igény kielégítését lehetővé teszi s egyben párhuzamos, főleges gyűjtéseket kiküszöböl. Profilizálni kell tudományos könyvtárainkat, kijelölni minden tudomány, minden szakma számára egy alapkönyvtárat, amelynek lényeges feladata ezen tudomány, ezen szakma kutatási anyagának gyűjtése. Ezekből az alapkönyvtárakból kell kiépíteni egy olyan tudományos könyvtárhálózatot, amely minden tudományos igénynek a legmagasabb követelményekkel mérve is eleget tud majd tenni. Csak ilyen alapon lehet a tudományos és szakmai dokumentációt is komolyan felépíteni.

Könyvtáraink elmaradottsága az üzemi technika terén sem kisebb. Itt is még teljesen a kézműiparnak megfelelő fokon állnak, sőt azt lehet mondani, hogy "naturgazdálkodást" folytatnak: mindent kü-

lön, saját módszereik, régi átvett szokásaik szerint, elavult, örökölt munkamódszerekkel csinálnak, minden tekintet nélkül arra, hogy pontosan ugyanazt a munkát az összes többi könyvtárakban is elvégzik. Ez azt jelenti, hogy egy munkafolyamat helyett, amely az összes könyvtárak számára jobban elvégezhetné a munkát, sok párhuzamos munkafolyamatban sokkal több munkaerő felhasználásával rosszabbul végzik el azt. Egy példa nyilvánvalóvá teszi ennek képtelenül gazdaságellenes jellegét. Megjelenik egy új könyv, amelyet - mondjuk - husz könyvtár kíván beszerezni. Hogy történik ez most? Husz helyen husz könyvtári dolgozó megírja ugyanazt a katalóguscédulát, huszszor, husz másik könyvtári dolgozó kikeresi a könyv osztályozási helyét huszszor (esetleg husz különböző osztályozó rendszer szerint), s husz különböző helyen sokszorosítják tíz-tizenöt példányban a katalóguscédulákat. A kutató érdeke az, hogy könnyen tájékozódjon a könyvtárakban. Ez a tájékozódás annál könnyebb lesz, minél egységesebb rendszerek szerint dolgoznak a könyvtárak. A tudományos kutatás érdeke is megköveteli tehát, hogy a könyvtári technika egységes legyen. S a fenti példát folytatva, mennyivel gazdaságosabb lesz az, ha ugyanannak a könyvnek a beszerzését, osztályozását, katalógizálását nem husz

helyen, husz ember fogja végezni, hanem egyetlen egy helyen, néhány ember az összes könyvtárak számára. Nemcsak olcsóbb lesz a munka, hanem jobb is, mert a legjobb néhány munkaerőt lehet kiválasztani mindegyik munkára.

Lehet tervszerüsíteni és központosítani a könyvtárak legtöbb munkáját s ezzel jobba és olcsóbbá tenni a könyvtárak adminisztrációját. De vannak egyéb feladatok is, amelyek megoldásra várnak. Nincs egy marxista szempontból elfogadható osztályozási rendszerünk, nincsenek még jó központi katalógusaink, nincs rendszeres könyvtáros utánpótlásunk, egyes könyvtárak falain belül maradó kezdeményezéseken kívül, alig történt valami könyvtárosaink átnevelésére, ami pedig alapfeltétele annak, hogy radikális fordulatot hajtsanak végre tudományos könyvtáraink. Radikális fordulatot új feladataik felé, amelyeket a hazánkban kialakuló új, szocialista életforma állít elébük s amelyek első sorban azt követelik tőlük, hogy tisztítsák ki poros, limelomos polcaikat, nyissák ki ablakaikat az új, friss kutató szellem és kapuikat az új látogatók számára; hogy adják fel középkori elzárkózottságukat s kapcsolódjanak be az ország eleven vérkeringésébe.

Ezt a fordulatot azonban tudományos könyvtáraink nem képesek végrehajtani külső segítség nélkül. Szükség van egy központi szervre, amelynek legyen ne csak elégséges jószándéka és szaktudása a szükséges reformok kidolgozására, hanem elégséges, törvény által biztosított hatalma is e reformok megvalósítására. A magyar tudományos könyvtárügy szocialista átalakítása megköveteli egy ilyen központi intézmény sürgős megteremtését.

Dienes László: Állítsuk tudományos könyvtárainkat a szocializmus építésének szolgálatába. = Könyvtár, 1951. 1. sz. 41-42.p.

Szné

BARABÁSI Rezső

A könyvtárosi munka néhány kérdése

Sok könyvtáros tette már szóvá, hogy a könyv és a könyvtár alárendelt, "rangon aluli" besorolást kapott a népművelési munkában. Magyarul arról van szó, hogy sokáig minden más terület hatását, jelentőségét többre becsülték a könyvtárakénál. Ebben a kérdésben jelentős változás van. Ezentul a könyvtári munka a népművelésnek nem elhanyagolt, hanem legjobban megbecsült, fontos része lesz. Ezt a gondolatot Non György elvtárs, a népművelési miniszter első helyettese fejtette ki a népművelési dolgozók októberi országos értekezletén (a referátum teljes szövege a Népművelés novemberi számában külön mellékletként megjelenik, ajánljuk minden könyvtárosnak olvassa el a teljes referátumot).

Mit jelent ez a változás?

Már régóta hangoztatott követelés a könyvtárak bevitele a kulturotthonba. Most ennél többről van szó, mégpedig arról, hogy a könyvtár legyen a kulturotthon életének a központja, hogy ne legyen a kulturotthon gazdag könyvállományu, forgalmas könyvtár nélkül és a kulturotthon vezetője legyen felelős a könyvtárért is; forgalmaért is, fejlesztéséért is.

A könyvtárak helye a népművelési munkában

A megyei, járási, helyi tanácsoknál a könyvtári munka legfontosabb elvi feladatai és irányszámai benne szerepelnek majd a népművelési osztály, vagy csoport munkatervében. Ugyancsak a népművelési munkáról szóló jelentés fogja magában foglalni a könyvtárak munkájáról szóló értékelést is. Nem szabad elhallgatni, hogy egyes könyvtárosok is igyekeztek kivonni magukat a tanács közvetlen irányítása alól. Ez káros törekvés volt, mert gyengítette az egész népművelési munkát, de ártott a könyvtári munkának is.

Az, hogy a népművelési munka alapvető eszköze a könyv lett, további komoly felelősséget és feladatokat hárít a könyvtárakra, mindenekelőtt azt, hogy sokkal aktívabban segítsék és szolgálják az ország előtt álló nagy feladatok megoldását: a mezőgazdaság szocialista átalakítását, az ipar gyorsabbütemű fejlesztését, az ifjúság szocialista szellemű nevelését, stb. A könyvtárosok kötelessége, hogy a népművelési munka többi ágát (akár a művészeti munkáról, akár a szakkörök munkájáról, akár az ismeretterjesztő szakkörökről van szó) a könyvvel a legmesszebbmenően segítsék.

A könyvtári munka megbecsülését, megnövekedett jelentőségét népi demokráciánk művelődéspolitikájában jelzi az a tény is, hogy most kerül először sor Magyarországon az egész könyvtárügy törvényerejű rendezésére. A lap korábbi számaiban közölt cikkek már ismertették a tervezetet. Igen sok könyvtáros véleményének meghallgatásával és figyelembevételével készült a törvényerejű rendelet és a minisztertanácsi végrehajtási utasítás.

f r Tegyük politikusabbá a könyvtári munkát

Könyvtárellenőrzések során a legtöbb helyen a könyvhiányra panaszkodnak. Nem egy helyen azonban ugyanakkor számos értékes, hasznos szakkönyv, politikai könyv, de gyakran sok szépirodalmi mű is a polcon porosodik. Nem egy helyen a tapasztalat azt mutatja, hogy éppen a nevelés szempontjából hasznos, legtanulságosabb könyveket - a szocialista realizmus alkotásait - a könyvtáros gyengén népszerűsíti, sőt gyakran saját maga sem ismeri. Sok könyvtáros az olvasók igényeire hivatkozik, hogy az olvasók ezeket nem kérik és inkább valami "klasszikust" olvasnának. A könyvtárosnak tudnia kell, hogy olvasóink egyrésze sokkal jobban ismeri a régi nagy írók nevét, mint a mai írókét, vagy hogy a polgári műveltséggel rendelkező olvasók nagyrésze előtt a nyugati írók neve ismertebb, mint a szovjet íróké. De

ez a helyzet méginkább arra kötelezi a könyvtárost, hogy a még talán kevésbé ismert írók kiváló műveit sokkal jobban, elmélyültebben és sokoldalubban népszerűsítse és propagálja; különösen vonatkozik ez a szovjet szerzők műveire, melyek a könyvtárakban megfelelő példányszámban vannak.

A politizálástól való tartózkodás egyes könyvtárosokra is átragadt. Egy példa: Egyik budapesti kerületi könyvtárban a polcon állt kb. 10 példányban Vas Zoltán: 16 év a fegyházban c. könyve. A könyvtáros arra a kérdésre, hogy miért nincsen az olvasóknál, miért nem propagálják a könyvet - azt felelte, hogy azt "már kiolvasták". De ez nem igaz, ez csak tetszetős magyarázat arra, hogy a könyv aktiv propagandáját ne tuzzák napirendre. Hasonlóképp kiolvasott könyvnek tekinti több könyvtáros Azsajev: Távol Moszkvától, Nyikolajeve: Aratás c. könyvét és más műveket. Minden könyvtáros - ha egy kicsit utánajár - megbizonyosodhat róla, hogy a kiolvasottnak hitt könyveit a lakosság tulnyomó többsége még nem olvasta, sőt olvasóinak egyrésze sem ismeri azokat. Vegyék észre többek közt azt is, hogy minden évben a fiatalságnak egy új évfolyama lépi át könyvtárunk küszöbét. Így látjuk az un. "főlös könyvek" kérdését

"általában", azzal a megjegyzéssel, hogy valóban vannak egyes helyek, ahova elosztási vagy más hibából tulsok példány jutott egy-egy könyvből. Ezeket az elosztási hibákat a letéti alapok révén kell kiegyenlíteni.

A könyvtári munka "spontán" jellegével a tudatos, aktív nevelőmunkát állítjuk szembe és ennek a megvalósítására törekszünk. Vannak olvasók, akik csak szórakozásból olvasnak. A könyvtáros feladata, hogy olyan "szórakozást" biztosítson ezeknek is, hogy azok általa öntudatosabbak legyenek, odaadóbban dolgozzanak, s tájékozottá váljanak a politikai kérdésekben is. Nagy a könyvtáros nevelő szerepe, néha egy-egy szóval rá tudja irányítani a figyelmet egy-egy jó könyvre. Nagy a könyvtáros felelőssége is, hiszen sok az olyan olvasó, aki megbizik a könyvtárosban és csak "jó könyvet" kére, a választást a könyvtárosra bizza. A spontaneitásnak talán a legtipikusabb megnyilvánulása a könyvtári kiállítások hanyatlása. nem egy helyen elhanyagolják ezeket, holott velük nemcsak politikusabbá tennék, hanem egyuttal jelentősen meg is könnyítenék saját munkájukat.

Szinte minden könyvtárunk elég jól el van látva a marxizmus-leninizmus klasszikus alkotásaival.

És ezek a könyvek egyik-másik helyen csak akkor kerülnek kézbe, ha valamelyik olvasó keresi, kéri őket. Somogy megyében és még néhány helyen a könyvtár kezdeményezte az ideológiai irodalom népszerűsítését a pártoktatásban résztvevőknek. Helyesnek tartanánk, ha minden könyvtár fealjánlaná segítségét a pártoktatásban résztvevőknek. Felhivná a figyelmüket a könyvanyagra, az olvasóteremre, a kézi könyvtárra, a segédkönyvekre. Ez a munka is minden könyvtárnak a feladata.

Egy két városban már elég fejlett a napi sajtónak a népszerűsítése. Kaposvárrott az utcán is állítottak fel sajtótáblát a város egy forgalmas helyén. De a tömegek nevelésének ez a módszere még nem elég általános. A lakosság politikai aktivizálásának elősegítése érdekében legyenek minden nagyobb városban, rendszeresen kezelt sajtótáblák, vitrinek.

A könyvállomány fejlesztéséért

Az un. "főls" könyvekről már volt szó. Inkább arról kell most beszélni, hogyan fejlesszük a könyvállományt helyi erőkből, miután az 1956. évi költségvetés is kb. az 1955-ös szinten fog mozogni.

Ugy látjuk, hogy a könyvtárak jelentőségének kiemelésével, a politikai munka megjavításával, a népművelés többi ágaival való szorosabb összefogással 1956-ban biztosítani lehet a könyvállomány fejlesztéséhez a költségvetési kereten felül szükséges kb. 6-7 millió forintot, azaz megyénként a kb. 3-400 000 forintot. Miből? Elsősorban a kulturotthonok és a könyvtárak rendezvényeinek bevételeiből. 1956-ban minden kulturotthon legalább 2-3 színelőadásának vagy báljának tiszta bevételét teljes egészében könyvvásárlásra kell fordítsa. Ezenkívül a községek fejlesztési alapból, az adó és más prémiumokból elsősorban könyvet kell vásárolni. A könyvtár javára hirdetett bál vagy más rendezvény nemcsak anyagi haszonnal jár, hanem azzal is, hogy újabb olvasókat nyerhetünk. Már idei példák is mutatják, hogy a helyi tanácsok, ha látják a könyvtár jelentőségét és hasznát, áldoznak is érte. A kiskunhalasi járás 11 községi tanácsa egyenként mintegy ezer forintot adott a könyvállomány fejlesztésére. De más megyékben is vannak már biztató kezdeményezések. Ezeken az összegeken a legszükségesebb, legkelendőbb könyveket kell megvenni, esetleg a könyvek köttetését is ebből kell kifizetni. Feltétlenül kívánatos, hogy a leg-

kisebb, helyi bevételből származó, könyvre fordított összeget is a könyvtárellátónál vásárolják el, mert itt - és szinte csak itt - tudják biztosítani a könyvtárak részére azokat a műveket is, amelyek a többi könyvüzletben már elfogytak; másrészt itt a könyvek lényegesen tartósabb kötésben kaphatók és katalóguscédulákkal, könyvtári jelzésekkel is el vannak látva.

Nagyon sok jó könyv azért hever a könyvtárakban, mert elrongyolódott. Ezeknek a könyveknek nagy részét rendbe lehetne hozni könyvkötő szakkörök közreműködésével. Ilyenek még csak elvétve találhatók, de a ritka példák is azt bizonyítják, hogy a fiatalság szívesen vesz részt ebben a munkában. További haszna ennek a helyi könyv javításnak az is, hogy csökken, vagy megszűnik a könyvek rongálása, - megerősödik a szocialista tulajdon védelme.

Folytatni kell a szervezett könyvgyűjtést a lakosság köréből. Kezdeti eredmények már itt is vannak. Békés megye sikeres kezdeményezése után kiválóan szervezte meg ezt a munkát a Zalamegyei Könyvtár vezetője, Fulöp elvtárs. Már több mint 100 000 Ft értékű könyvet gyűjtött össze. Más megyékben is mutatkoznak már eredmények.

Tartalmasabb könyvtári munkát!

A könyvtárosok nagyrésze ma már művelt, olvasott ember. Legtöbbjük továbbképzzi magát, és rendszeresen olvas is. Ennek a következménye, hogy az olvasók újabb tízezrei máyebb élményekkel távoznak a könyvtárból, hogy az olvasókkal való beszélgetések tartalmasabbak. Azért még nem ritka az olyan jelenség, hogy a könyvtáros csak úgy ajánl egy könyvet, hogy "olvassa el, mert ez jó könyv". Gyakran észre sem veszi, hogy nagyon keveset mondott az olvasónak és csupán azt árulta el, hogy a könyvről semmi egyebet nem tud mondani. Az ilyen ajánlás a legtöbb esetben persze eredménytelen is marad. Az igazi megoldás az, hogy a könyvtáros olvasson minél többet, de miután minden könyvet nagyobb könyvtárban a könyvtáros nem olvashat el, - 1956-tól a könyvtárosok tájékoztatását úgy is szeretnénk megjavítani, hogy nyomtatott annotált katalógus cédulákat készítettünk minden megjelenő műről. Ez tartalmazza a könyv rövid tartalmát, értékelését és az íróról is azt, ami a legfontosabb. Ezenkívül már most is jó hasznát vehetik a könyvtárosok A Könyv irodalmi tájékoztatójának.

A tartalmi munka megjavításának más kérdéseire is ki kell majd térnünk, többek közt az olva-

sók igényeinek és szükségleteinek tanulmányozására, a falusi könyvtárosnak nyújtandó segítségre, a könyvek tartalmáról való tájékoztatásra, a tudományos munka által nyújtandó segítségre a tartalmi munka megjavításához stb.

Második ötéves tervünkről is beszélnünk kell majd. Már most úgy látjuk, hogy a következő öt évben kb. egy millió új olvasót kell meghódítanunk, és általánosságban el kell érünk, hogy a lakosság 25-30%-a rendszeres könyvtári olvasó legyen. Biztosítanunk kell ehhez a szükséges feltételeket s nemcsak központi, hanem helyi erőkből is.

A felvetett néhány kérdéssel csak jelezni akartuk a legfontosabb problémákat és megoldásuk javasolt módját. Várjuk a könyvtárosok minél számosabb megjegyzését és javaslatát.

Barabási Rezső: A Könyvtárosi munka néhány kérdése.
= A Könyv, 1955. 11. sz. 488-490. p.

Szné

Gyorsítsuk meg a szocialista könyvtárelmélet kibontakozását!

Könyvtárügyi tanácskozásokon, szaksajtóban és egyéb kiadványok cikkeiben, tanulmányaiban egyre több jel figyelmeztet arra, hogy épülő szocialista társadalmunk növekvő igényeinek kielégítésére irányuló munkánk halmozódó tapasztalatai, az így létrejött új tartalmi és szervezeti elemek egyre kevésbé férnek össze a könyvtárszemlélet hagyományos - vagy ha úgy tetszik klasszikus - formáival és kategóriáival. A figyelmeztető jelekből nem ritkán az is kitűnik, hogy a régi gondolati formákkal számos problémánk lényege egyáltalában meg sem ragadható s még kevésbé oldható meg.

E tüneti jelenségek mögött könyvtárügyünk alapvető problémája rejtőzik: új tartalmi és szervezeti elemeket szülő könyvtári gyakorlatunkat nem táplálja könyvtárügyünk alapvető kérdéseinek átfogó, korszerű, szocialista megfogalmazása. Ez a gyakorlat és elmélet közötti ellentmondás egyre szembevetőbbé válik. Nem véletlen, hogy könyvtárügyünk vezető szervei az utóbbi években jelentős erőfeszítéseket tettek az elméleti munka fellendítése, szervezettebbé, tervszerűbbé tétele érdekében. Ezt a célt szolgálta a KMK 1959-ben a könyvtártudományi kutatás helyzetének felmérésével és értékelésével. Ugyancsak az elméleti munka fontosságát hangsúlyozta

a KMK által 1960-ban megrendezett ankét, valamint az idén megtartott bibliográfiai konferencia is. A céltudatos elméleti munka kedvező feltételeit igyekezett megteremteni a könyvtárosok kutatómunkájáról szóló művelődésügyi minisztériumi utasítás is.

A megbeszéléseken elhangzott beszámolók és hozzászólások, különösen pedig a könyvtártudományi kutatásról 1960-ban tartott ankét egyes előadásainak uttörő jellegű megállapításai igen biztatóak. (Az ankét anyagát ld. A könyvtártudományi kutatás kérdései. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ ankétja. Budapest, 1960. június 13-14. Bp. 1961. OSZK, KMK. 136 old.)

Biztató továbbá az a tény is, hogy az említett tanácskozásokon nagy számmal vettek részt és élénk érdeklődést tanúsítottak az elméleti kérdések iránt a fiatalabb korosztályhoz tartozó könyvtárosok.

Bármennyire fontosak és értékesek is azonban az eddig tett erőfeszítések és az elért eredmények, kezdeti lépéseknél többnek nem tekinthetjük őket. Ahhoz pedig még távolról sem elégségesek, hogy egységes, átfogó szocialista könyvtári szemléletet nyújtsanak könyvtáraink dolgozóinak, s megvilágítsák a szocialista társadalom könyvtárához vezető utunkat.

Hogy ideáig eljuthassunk, ahhoz még további és igen nagy erőfeszítéseket kell tennünk, és az előrehaladás útjából sok akadályt kell eltávolítanunk. Ehhez a munkához szeretnék néhány gondolattal hozzájárulni.

Elsőnek azt látom szükségesnek szónak tenni, hogy sajnálatosan akad olyan - bár le nem irt, nyilvánosan ki nem fejtett - vélemény, mely szerint a könyvtárelméleti kérdésekkel való foglalkozás sürgetése teljesen felesleges, mivel önálló könyvtartomány tulajdonképpen nincs is. Akad olyan, ugyancsak lappangó vélemény is, mely szerint könyvtartományra nincs szükség, mert hiszen könyvtáraink az elmúlt 16 esztendő során enélkül is szocialista könyvtárakká váltak.

Bármilyen kevés is az ilyen nézetek képviselőinek száma, mégis szükséges nézeteikre felfigyelni, mivel a könyvtárügy fontosabb örmelyeiről messzemenően befolyásolhatják könyvtárügyünk egészének fejlődését.

Az elsőnek említett nézettel kapcsolatban - a sokat vitatott kérdés eldöntésének minden igénye nélkül - a következőkre kell felhívnom a figyelmet: Marx a Tőke első kötetében a munkamegosztás és

a kooperáció összefüggéseit vizsgálva azt a véleményt fejt ki, hogy a munkamegosztás a gazdaság területén kívül hatalmába keríti a társadalom összes területeit is, mindenütt megteremtve a szakemberré válásnak, a specializálódásnak az alapjait. (Szikra, 1948. 382. old.)

Történelmi tény, hogy a modern tőkés ipar kialakulásával a szakosodás, a kooperáció, sőt a koncentráció is megjelent a nyilvánvalóan felépítmenyi jellegű kapitalista könyvtárügyben is.

Kérdés most már egyrészt, ha a termelésnek ilyen objektív összefüggései ilyen nyilvánvalóan felismerhetők a modern könyvtárügyben, vajon a társadalom és a termelés más objektív összefüggései, törvényszerűségei kisebb-nagyobb mértékben nem érvényesülnek-e a könyvtárügy területén? Ismeretes továbbá, hogy világnézetünk, a dialektikus materializmus természetére, társadalomra és magára a társadalmi emberre egyaránt érvényes; érvényes tehát a könyvtárügyre is. Ha ez így van, akkor szükségszerűen felvetődik az a kérdés is, hogy a termelés és társadalom objektív összefüggéseinek, világnézetünk más objektív törvényeinek és törvényszerűségeinek a könyvtárügyre gyakorolt hatását, azoknak a könyvtárügy területén megnyilvánuló formáját, megnyilvánulásuk

módját és mértékét vajon kik vizsgálják, kutassák és tárják fel, ha nem a könyvtárügy elméleti munkásai?

Egyrészt Marxnak már említett utmutatásai, továbbá a specializálódás, a koncentráció és a kooperáció a mai termelésben még inkább kihontakozó és felismerhető összefüggéseinek alapján azonban szemmel látható, hogy ezeknek az összefüggéseknek a realizálódása más a könyvtárügy, és más a termelés területén. Ezek az összefüggések a könyvtárügy területén ennek sajátosságaiból eredő sajátos vonásokat mutatnak.

Az előzők alapján feltehetőnek látszik, hogy a társadalom és a termelés fejlődésének egyéb törvényszerűségei is hasonlóan sajátos formában nyilvánulnak meg a könyvtárügy területén. Ebben az esetben viszont a társadalom és a termelés objektív összefüggéseinek, törvényszerűségeinek olyan sajátos rendszeréről lehet szó, mely csak a könyvtárügyre jellemző, és amelynek vizsgálata, feltárása és alkalmazása így csak egy tudományág, a könyvtártudomány tárgya és feladata lehet. E feladat megoldását más tudományágak (ide értve a politikai gazdaságtant is) képviselőitől elvárni teljesen hiábavaló remény volna.

Hogy azután vannak-e a könyvtárügynek a fentiekén kívül még más, viszonylag autonóm összefüggései, törvényszerűségei is, melyek kutatása és feltárása a könyvtártudomány másik feladatcsoportja lenne, annak vitatására e cikk keretei semmiképpen sem alkalmasak. Mindenesetre fel kell hívnom a figyelmet Sebestyén Gézának a könyvtártudományi kutatás helyzetét tárgyaló ankéton elhangzott előadásából néhány figyelemre méltó megállapításra, továbbá más hazai és külföldi szakemberek eredményesnek tűnő kísérleteire.

*

A második említett nézet képviselőinek - akiket az eddig elért, valóban hatalmas fejlődés eredményei elkápráztattak - figyelmét elsősorban arra kell felhívnom, hogy ha a népgazdaságban csupán a szocializmus alapjainak lerakásáról - igaz, közeli lerakásáról - és a szocializmus ezután következő teljes kibontakozásáról, győzelmeiről beszélünk, miért véljük azt, hogy könyvtárügyünkben ugyan van még javítani való, de könyvtárügyünk egésze már szocialista? Jómagam legalábbis furcsának találnám, ha ez így volna. Hogy egyes könyvtáraink megállják a nemzetközi összehasonlítás próbáját, sőt egyes vonásaikban megfelelnek a szocializmus követelményei-

nek is, ez kétségtelen tény. Könyvtárügyünk egésze azonban legjobb esetben is csak az épülő szocializmus követelményeinek felelhet meg, és nagyon meg lehetnénk elégedve, ha minden könyvtárunk legalább a fejlődés e jelenlegi szakaszában megkívánt követelményeknek maradéktalanul megfelelné.

Fel kell hívnom a figyelmet továbbá arra, hogy könyvtárosi gyakorlatunk futólagos elemzése is azt bizonyítja, hogy a marxizmus-leninizmus alapvető tanításai és pártunk eszmei-politikai utmutatásai általában nem közvetlenül, hanem csupán a szocialista könyvtári szemlélet aprópénzére váltódva alakulhatnak át szocialista könyvtári gyakorlattá. Így a marxizmus-leninizmuson alapuló szocialista könyvtárelmélet nélkül megvan a veszélye annak, hogy a legszebb eszmei és politikai célkitűzéseink is csak vulgarizálássá, a szakmai hozzánemértést leplező frázisokká, esetleg kirakatpolitikai mesterkedések indokaivá torzulnak, ahogy a tudományos szocializmus alapjaira épült könyvtárelmélet híján a legrangosabb szakmai felkészültség is csak torz "szakbarbárságot" szülhet.

Nem hagyhatom említés nélkül azt sem, hogy bár a hálózati elv általánosan elfogadott, és bár az országosan egységes, szervesen összefüggő könyv-

tári rendszer gondolata a haladó könyvtárosok között világszerte él és fejlődik, sőt szemmel láthatóan fejlődnek a könyvtárügy nemzetközi kapcsolatai is, a könyvtár fogalma még mindig magán viseli a kapitalizmus individualista bélyegét, gátolva az idők folyamán kialakult hálózati, hálózatközi, nemzeti és nemzetközi összefüggések érvényesülését, ezzel pedig nem kevés nagy jelentőségű gyakorlati kérdésnek a szocialista társadalom igényeihez mért megoldását is. Gondoljunk csak arra - például -, hogy a könyvtárosok egy részénei individualista szemlélete mióta gátolja egy korszerű könyvtárközi kölcsönzési rendszer kialakítását, melynek különösen fontos szerepe lehetne a vidéki szakemberek szakirodalmi igényeinek a kielégítésében, valamint a főváros és a vidék ellátottsága közti lényeges különbség csökkentésében. De gondolnunk kell arra is, hogy lényegében ugyanez az ok, a megfelelő elméleti alapvetés hiánya miatt tisztázatlan az országos szakkönyvtárak és az üzemi, intézeti szakkönyvtárak együttműködésének kérdése, pedig a kérdés mögött nem csekély anyagi és személyi erő párhuzamos, tervszerűtlen, esetleg felesleges felhasználása rejlik. És hogy csak a kezdet kezdetén tartunk annak is, hogy országos szakkönyvtáraink és nagyobb tudományos könyvtáraink jelentős anyagi áldozattal és sok mun-

kával készült szolgáltatásai a közművelődési könyvtárak hálózatain át rendszeresen eljussanak a szakemberek, az érdeklődő dolgozók minél szélesebb tömegeihez.

Enlítésre érdemes a könyvtárak ügynevezett profilizálásának kérdése is. Köztudomásu, hogy nagyobb könyvtáraink állománya vegyeskereskedés-jellegű, és hogy ugyanakkor állandó helyhiánnyal küzdenek, s együttvéve milliókat költenek új raktári férőhelyek létesítésére, berendezésére. Állományuk tekintélyes részének - együttvéve több millió kötetnek - semmi vagy majdnem semmi köze sincs jelenlegi funkcióik teljesítéséhez. Ennek az állománynak egy-egy tudományágra vonatkozó része különböző könyvtárakban van, s emiatt a kutatóknak számos könyvtárat kell felkeresniök, hogy munkájukat elvégezhessek. Hogy ez munkaidőben is milyen veszteséget jelent nemcsak a kutatóknak, hanem a könyvtárosoknak is, könnyen elgondolhatjuk. A szakosítás és a kooperáció könyvtári vonatkozásainak elvi, eméleti tisztázatlansága miatt azonban ez a mind anyagi, mind munkaerőkihatásaiban is lényeges kérdés semmi haszonnal nem járó tanácskozásokba fullad.

*

Sorolhatnám még bőven a példákat, de úgy vélem, már e néhány említett kérdés is világosan bizonyítja, hogy könyvtári munkánk tudományos módszerességgel és tervszerűen folytatott elméleti munkásság nélkül nem fejlődhet társadalmunk rohamosan növekvő szükségleteinek megfelelően. El kell fogadnunk azt a tanulságot, hogy az új tartalom a könyvtárügy területén is egy ideig szükségszerűen a régi szemléleti formákban fejlődik, de ezek egy bizonyos fejlődési fokon túl a továbbfejlődés akadályaiává válnak, aminek következtében elkerülhetetlen lesz az új tartalom kitörése a régi formákból és az új tartalommal egybevigó, a fejlődést elősegítő, meggyorsító új szemléleti formák kialakítása. Meg kell szivelnünk, hogy az a törvényszerű kapcsolat az elmélet és a gyakorlat között, mely szerint a gyakorlati tapasztalatok állandó felhalmozódása nyomán állandóan újabb általánosítások válnak szükségessé ahhoz, hogy egyrészt a tapasztalatok gyarapodó tömegében eligazodhassunk, másrészt, hogy gyakorlatunkat magasabb színvonalra emelhessük - könyvtárügyünkre is nemcsak érvényes, hanem szerfelett aktuális is.

Könyvtárosi szemléletünk fejlesztésének meggyorsítását az utóbbi években felhalmozódott tapasztalatok és a marxi-lenini elmélet alapján - annál is indokoltabbnak kell tartanom, mivel a könyvtári munkával kapcsolatos eddigi elméleti eredmények nem állnak arányban jelentős fejlődésen átment gyakorlati munkánk tapasztalatainak tömegével és jelentőségével. Másrészt, mert hazánkban is egyre közelebb kerülünk a szocializmus alapjai lerakásának a befejezéséhez, és ennek nyomán nemcsak a lehetősége, hanem a szükségessége is megnövekszik annak, hogy a szocializmus alapjainak megfelelő, azokra támaszkodó, de egyben az alapot eredményesebben támogató könyvtári felépítmény kialakulását és megszlárdítását meggyorsítsuk az előrelátó, tervszerű elméleti tevékenységgel is.

Szekeres Pál: Gyorsítsuk meg a szocialista könyvtár-elmélet kibontakozását! = A Könyvtáros, 1962. 1. sz. 2-4. p.

Szné

I/4
LANG IMRE

A tudományos és szakkönyvtári
gyűjtőköri kódex munkálatai

A tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri kódexének előmunkálatai 1961-ben indultak meg az Országos Könyvtárügyi Tanács javaslatára és az állománygyarapítási szakbizottság előmunkálataira alapozva.

Mint ismeretes, a tudományos szakkönyvtárak és a tudományági szakkönyvtárak országos gyűjtőköri szabályozása 1958-ban történt meg /1964/1958. (M.K. 15.) MM sz. utasítás/. A szabályozás a könyvtárak gyűjtési politikájának és állományának figyelembevételével történt, s lényegében az adott időpontban fennálló helyzetet rögzítette. Egyben megerősítette azt a gyakorlatot, hogy egy-egy tudományterület (népgazdasági ág) szakirodalmának országos szintű gyűjtéséért általában egy, legfeljebb két nagykönyvtár felelős, az egyes részterületek szakirodalmának gyűjtése pedig az intézményi keretek között működő, ún. tudományági szakkönyvtárak feladata. Ez utóbbiakra nézve nem mondta ki a szabályozás az országos gyűjtés kötelezettségét.

Az 1958. évi szabályozás nem lépett fel a

teljesség, illetőleg a gyűjtőkörök részletekig menő elhatárolásának igényével, azonban intézkedett a Magyarországon művelt legtöbb tudományterület szakirodalmának könyvtári gyűjtéséről. Megerősítette a hazai könyvtárügyben alkalmazott alapelvet: a termelés, tudományos kutatás, oktatás és szakigazgatás könyvtári szükségleteinek országos munkamegosztás keretében történő ellátását.

Az említett jogszabály kiadása óta a társadalmi-gazdasági fejlődés üteme meggyorsult, s ezzel párhuzamosan megnőttek a tudományos és szakkönyvtárakkal szemben támasztott társadalmi igények. E folyamat arra figyelmeztetett, hogy meg kell vizsgálnunk a kiadott rendelkezés hatékonyságát, elemeznünk kell végrehajtásának tapasztalatait, ez utóbbiakat egybe kell vetnünk a tudományos és szakkövetelményekkel, a gyakorlat tükrében ellenőriznünk kell az utasítás alapját képező koncepciót, s végül gondoskodni kell az 1958-ban nyitva hagyott kérdések megoldásáról.

A munkálatok megindításánál a tudományos és szakkönyvtári tevékenységgel szemben támasztott alapvető követelményt tartottuk szem előtt: meg kell oldani, hogy valamennyi, Magyarországon művelt tudományterületnek (népgazdasági égne) meglegyen az

országos szakkönyvtári bázisa. A munkálatok végcéljaként azt tűztük ki, hogy azok eredményeként fokozatosan létrejöjjön a szakirodalmi szükségleteket kielégítő könyvtári állományok tervszerű elhatároláson alapuló, szerves egészet alkotó rendszere.

Hangsúlyozni kell, hogy a megindított munkálatok célja nem az egyes könyvtárak (könyvtárhálózatok) belső gyűjtőköri rendezésével kapcsolatos kérdések vizsgálata, hanem az országos rendezés fokozatos megoldása. Ez utóbbinak természetesen az egyes könyvtárak (hálózatok) belső gyűjtőköri szabályozására kell épünie, s e szabályozásokkal szoros összhangban kell állnia.

A munkálatok első szakaszában országos adatfelmérés indult, mely az említett miniszteri utasításban kötelezett könyvtárakra terjedt ki. E szakaszban a tudományos és szakkönyvtári, illetőleg a szakirodalmi tájékoztatási tevékenység alapját képező könyvtári állomány gyarapításával összefüggő országos gyűjtésbeli és koordinációs problémák feltárását és tisztázását kívántuk megoldani. A felmérés megindítása alkalmával közöltük a munkálatok céljait, kiemelve, hogy az országos gyűjtőköri rendezés során nem a gyűjtésbeli korlátozás, hanem egy-egy szakterület szakirodalmának országos gyűjtésére való

kötelezés a feladat. Más szóval: meg kell találni és ki kell jelölni az egyes szakterületek szakirodalmának gyűjtéséért országosan felelős könyvtárakat, biztosítani kell ezek tervszerű együttműködését, s e kooperáció során következetesen meg kell valósítani az adott szakterület szakirodalmi szükségleteinek kielégítését, másrészt gondoskodni kell a gazdaságosság követelményeinek érvényesítéséről is.

A felmérés során megismert tényanyag képezte a további tennivalók kiindulópontját. A szakmai megbeszéléseken az a döntés született, hogy a munkákat tudományterületenként kell folytatni. Ennek alapján az a felfogás jutott érvényre, hogy nem lehet kizárólag hálózati keretek között maradni, hanem egy-egy szakterület gyűjtőköri rendezésekor hálózati hovatartozásra való tekintet nélkül figyelembe kell venni valamennyi szóhajóhető könyvtárat.

Ez az elv beható viták eredménye volt. A vita során voltak olyan nézetek, hogy a gyűjtésbeli kooperáció csak hálózati keretekben valósulhat meg, s a különböző hálózatokhoz, illetve fenntartó szervezetekhez tartozó könyvtárak együttműködése kevésbé lehet eredményes. Végül is megegyezés alakult ki arra nézve, hogy az országos gyűjtőköri rendezésnél

- a hálózatközi együttműködést ma még akadályozó körülmények ellenére - sem lehet eltekinteni a hálózatközi kooperáció elvétől, mivel nem egy tudományterület szakkönyvtári ellátása oszlik meg különböző hálózatok között, s a tudományterületenként történő rendezés a hálózatközi méretekben való gondolkodást kívánja meg.

... Tehát a következő megfontolásból indultunk ki: egy-egy tudományterület szakirodalmának országos szintű gyűjtésére nagykönyvtárat - lehetőleg hálózati központot - kell kijelölni, amely szakmai alapkönyvtárként kooperációs köröket létesít a vele együttműködő, viszonylag stabil gyűjtőkörű kisebb intézményi (vállalati) szakkönyvtárakkal, s összehangolja ez utóbbiak gyűjtését az adott szakterület irodalomszükségleteinek megfelelően. Ez az elméletileg kialakított séma olyan értelemben fejleszti tovább a 164/1958. sz. utasítás koncepcióját, hogy egy-egy szakterület irodalmának országos szintű gyűjtési kötelezettségét nem kizárólag nagykönyvtárakra ruházza, hanem - a gyűjtés mélységének fokozása, a gyűjtési fehér foltok eltünttetése és a felesleges átfedések csökkentése érdekében - bekapcsol a nagykönyvtárak mellé nem túl nagy számú kisebb könyvtárt is. Ily módon az országos gyűjtési

kötelezettség az egymással kooperáló könyvtárak együttesére hárul, természetesen a megfelelő arányok alkalmazásával.

A tudományterületenként megoldandó gyűjtőköri rendezés céljára 1963 októberében irányelveket készítettünk, amelyek a rendezés főbb szempontjait tartalmazták és elsősorban a társadalomtudományi könyvtárak vonatkozásában voltak érvényesíthetők. Az irányelveket nem tekintettük merev sémának, hanem a tudományterületenként változó feltételek között végrehajtandó rendezés segédeszközének. Egyidejűleg kidolgoztuk a szakmai alapkönyvtárak és a kooperáló szakkönyvtárak kijelölésének előfeltételeit és minimális tevékenységét tartalmazó összeállítást.

....

A Könyvtáros olvasóit arról tudjuk tájékoztatni, hogy lezárultnak tekinthetők a magyar irodalomtudomány, magyar történelem, egyetemes történelem, nyelv- és irodalomtudományok, közgazdasági és statisztikai tudományok terén végzett munkálatok, s előrehaladtak az állam- és jogtudományokkal, a földrajztudománnyal, a néprajztudománnyal és a neveléstudománnyal kapcsolatos megbeszélések. A műszaki tudomá-

nyok terén kooperációs kísérletek folytak. Folyamatban van a természettudományok terén kialakítandó gyűjtőköri rendezést előkészítő széles körű felmérés és a mezőgazdasági gyűjtőköri elhatárolások tervezetének kidolgozása. Az orvosi hálózat szintén foglalkozik a kérdéssel.

A felsorolt területek közül a ~~mező~~ gazdasági és statisztikai szakirodalom gyűjtőköri rendezésében alkalmaztuk először az előbbieken említett "kooperációs körök" megoldását, és várhatólag még fokozottabb mértékben kerül sor erre a természettudományi rendezésnél. Miután e megoldás alkalmazása még kezdeti stádiumban van, szükséges néhány szóval körvonalazni a "kooperációs körök" várható működésének néhány vonását.

...

A "kooperációs körök" tényleges működéséről bizonyos idő eltelte után lehet majd csak többet és konkrétabbat mondani. Szükséges azonban még egy mozzanatot hangsúlyozni, amely - tisztázatlansága esetén - akadályozhatja az együttműködés kibontakozását. Ugyanis nincs arról szó, hogy a kooperációba bekapcsolódó intézményi (vállalati) könyvtár az együttműködés következtében olyasmire lenne kötelezve, ami meghaladja rendeltetésszerű működéséből eredő

kötelezettségeit. Más szóval: a kooperációba bekapcsolódó könyvtár meglevő állományával, illetőleg állománygyarapításával vesz részt az együttműködésben, s állományát a fenntartó szerve által meghatározott feltételekkel bocsátja az olvasók rendelkezésére. Nincs tehát változás a kötelezettségeket illetően (nem vonunk be ugyanis olyan könyvtárat a kooperációba, amely nem felel meg a közölt feltételeknek), azonban az a minőségi változás áll be, hogy az adott könyvtár lehetőségeivel többen fognak élni, s állományával részt vállal az országos szakkönyvtári ellátásban.

Dr. Láng Imre: A tudományos és szakkönyvtári gyűjtőköri kódex munkálatai. = Könyvtáros, 1965. 9. sz. 516-518. p. /Részletek./

Szné

A művelődési házak és könyvtárak együttműködésének
lehetőségei

Az új népművelési évad munkájának tervezésekor a könyvtárosok, művelődési otthon igazgatók egy része már a két intézmény munkájának egybehangolására törekedett. Megyénkben, Borsodban az edelényi, encsi és sátoraljaújhelyi járási művelődési házak igazgatói, valamint a járási könyvtárigazgatók külön munkaértekezleten beszéltek meg az együttműködés lehetőségeit, majd a munka megindulása után értékelték is addig végzett tevékenységüket.

Az együttműködés legjobban Sátoraljaújhelyen alakult ki. Itt havonta közös programot adnak ki. A címlapon nem a könyvtár, nem a művelődési ház programjára, hanem "Sátoraljaújhely város...népművelési programjára" hívják fel a figyelmet. A közös programban megtalálható a művelődési ház, a könyvtár különféle rendezvényeinek havi terve, felhívják a figyelmet a filmszínház rendezvényeire is. Emődön a "Minden házból egy olvasó" mozgalom csak a könyvtár és a művelődési otthon igazgatójának összefogásával valósulhatott meg. Művelődési otthon igazgatóinknak tudomásul kell venniük, hogy a bolgár művelődési otthonok, a csitalisték munkájáért válhatott társadalmi tényezővé, mert azok a könyvtárakból, szervezett közös-

ségekből szélesültek művelődési otthonokká.

Eddigi tapasztalataink biztatóak, de az együttműködés nem merülhet ki csak a tervezés munkájában. Nem elegendő csak együtt tervezni a két intézmény különálló munkáját, hanem a két intézménynek együtt is kell élnie. Tudvalevő, hogy a népművelési munka jellege megváltozott. Erősen hangoztatjuk a klubélet jelentőségét. Sürgetjük is, hogy pl. az ismeretterjesztő munkát a klubokon belül a különböző rétegek, foglalkozási csoportok érdeklődési körének megfelelően kell szervezni. Sajnos, népművelőink körében az ismeretterjesztésen szinte csak a szóbeli ismeretterjesztést értik, állandóan megfélekednek az írásos (könyv, sajtó) és a modern technikai eszközök (magnó, lemezjátszó, dia-, mozgófilm, rádió, tv) adta lehetőségekről.

Az egységes népművelés összetett, együttes hatását kell érvényesíteni. Ez csak úgy lehetséges, hogy pl. a művelődési ház különböző csoportjainak tagjai a könyvtárnak olvasói is. Szinte elképzelhetetlen, hogy az irodalmi színpad tagjai ne legyenek könyvtári olvasók. (Pedig találtunk már ilyen csoportot!) A könyvtárnak pedig ki kell elégítenie a művelődési házban működő szakkörök könyvigényét, folyóirat szükségletét, hiszen a művelődési házak szűköss anyagi ellátottságuk miatt nem rendelkeznek a

megfelelő szakkönyvekkel, szaklapokkal.

Nemcsak a közös tervezés szükséges, de közös felmérések, kölcsönös propaganda is. A népművelés különböző ágazataiban dolgozók ismerjék egymás közönségét, egymás aktivistáit. A felméréseket ne olyan vonatkozásban végezzék, hogy mit olvas, mit néz meg a közönség, hanem inkább olyan irányban, hogy miért olvasnak az emberek. A mit-re megadják a választ a statisztikai adatok, a miértre csak emberközelből lehet választ kapni. A könyvtáros legyen tagja a művelődési ház társadalmi vezetőségének és viszont. A művelődési otthon igazgató és valamennyi munkatársa ismerje meg részleteiben is a könyvtár munkáját, annak problémáit, kisebb-nagyobb gyakorlati nehézségeit. Az igazgató és valamennyi munkatársa iratkozzék be a könyvtárba. A könyvtár állománya, folyóiratanyaga sok segítséget adhat mind a munkához, mind a népművelők általános műveltségének fejlesztéséhez. Egyúttal növeli a könyvtár tekintélyét is az olvasók előtt. A művelődési otthonba járó, szórakozást kereső dolgozók, különféle csoportok előtt is hasznos az igazgatónak és munkatársainak ilyen irányú példamutatása.

A kölcsönös propaganda legjobb módja: mindenféle rendezvény a művelődési otthonban a könyvtár bevonásával történik. A könyvtár minden népművelési te-

vékenységet segíthet a maga sajátos eszközeivel, de ezzel a saját célkitűzéseit is közelebb viszi a megvalósuláshoz. A leghasznosabb dolgok egyike a kiállítások rendezése. A művelődési ház adjon helyet a rendezvények színhelyén a kiállításoknak. A kiállítási anyag néhány tárlóban elfér, s ügyes elrendezés esetén nagy mozgósító erőt jelenthet.

Az együttműködés legfontosabb területe az ismeretterjesztés lehet. Már a tervkészítés idején közölje az igazgató a könyvtárossal a különböző témákat, hogy a könyvtáros elkészíthesse és a helyszínen ajánlhassa a témára vonatkozó irodalmat. De a bibliográfia ne csupán a könyvekre hívja fel a figyelmet, hanem közölje a könyvtár tulajdonában levő - az elhangzó témákaról szóló - diafilmek, lemezek jegyzékét is. A művelődési házak mind gyakrabban küldenek névreszóló meghívókat az ismeretterjesztő előadásokra, ankétokra. Ezeken a meghívókon általánosságban szerepel a rendezvény címe, helye és ideje, az előadó neve és az, hogy mindenkit szeretettel vár a rendezőség. A reklámpszichológia szerint ez még kevés, ez még nem kelti fel az érdeklődést, mert esetleg a címnek nincs mindenkire egyformán ható, kényszerítő ereje: feltétlenül elmegyek, meghallgatom az előadást. Legfeljebb csak ennyi: ha már megtiszteltek, elmegyek. Ha meghívókat nyomtatnak a művelődési há-

zak, könyvtárak, feltétlenül vegyék figyelembe egymás munkáját. Más lenne egy-egy meghívó közönségszervező hatása, ha a meghívón, vagy akár a szórólapon ilyen szöveg lenne:

"Kedves Hallgatónk! Az Ut a tanyákról című - a paraszti élet változásairól szóló - előadás bizonyára felkelti érdeklődését, és szeretne erről még többet hallani. A járási könyvtár segítheti Önt abban, hogy alaposabban megismerkedhessék az említett témával. A könyvtárban megtalálja a következő könyveket:

Csoóri Sándor: Tudósítás a toronyból

Galambos Lajos: Gonoszkátyú

Galgóczy Erzsébet: Félúton

Mocsár Gábor - Tarr Ferenc: Tanyavilág -
bomló világ

Sánta Ferenc: Husz óra

Sinka István: Eltűnik a Hóri domb

Szabó Pál: Tiszán innen, Dunán túl..." stb.

Természetesen a könyvtárnak gondoskodnia kell arról, hogy a felsorolt könyvek már az előadás megkezdése előtt a helyszínen legyenek. Az előadókat is úgy kell felkészítenie, hogy maguk is ajánlják hallgatóiknak a témakörbe vágó irodalom tanulmányozását a helyi könyvtár anyagának felhasználásával.

A felnőttoktatás sikere is igen sokban attól függ, hogy milyen a népművelési munka színvonala, segítőkészsége. A könyvtáraknak fontos feladatuk, hogy a művelődési otthonban működő korrepetáló szakkörök, előkészítő tanfolyamok tagjainak az általános iskolai anyag kötelező olvasmányait, vagy a különféle tárgyakhoz tartozó szakirodalmat ajánlják, és tegyék minél könnyebben hozzáférhetővé a felnőttek számára. Rendezzenek részükre irodalmi esteket, ankétokat.

Az is fontos feladatuk a könyvtárosoknak, hogy a művelődési házakban folyó nyelvtanfolyamokat, művészeti csoportokat, szakköröket könyvekkel ellássák. Különösen a művészeti csoportokban tevékenykedő dolgozókat fontos meggyőzni, hogy egy másfajta művészetnek, az olvasás nemes művészetének is hódoljanak. A műkedvelő művészeti mozgalom egyes ágaiban tevékenykedő tagok sokszor félreismerik saját művészi kedvtelésüket, és azt hiszik, hogy az pótolja a kultúra minden más területéről származó élményeket. A művelődési otthon igazgatójának fontos feladata - persze a csoportok vezetőinek segítségével -, hogy a nevelő munka során megoldja ezt a kezdetben kissé nehéz, de cseppet sem hálátlan feladatot. A különféle fejtörő játékok, "kiváncsiak klubja" rendezvények ismeretterjesztő vonatkozásait ismerjük. A könyvtáros feladata,

hogy az ilyen foglalkozásokhoz készítsen ajánló jegyzéket. Egy-egy izgalmas kérdéscsoport közelebbi megismerésének vágya elegendő alap arra, hogy a fejtörők és "kiváncsiak" legtöbbjéből rendszeres olvasót neveljünk.

A népművelők tudják, hogy egy-egy nagy film, vagy TV-játék, színházi előadás (Háború és béke, Nyomorultak, Részeg eső, Rozsdatemető) hatására mennyi új érdeklődő is jelentkezik a könyvtárakban. A mozi-
ban, TV-ben, színházban látott művet a közönség szívesen elolvassa. Járási székhelyeink némelyikén a mozi és könyvtár a művelődési házban van. A könyvtár tennivalója tehát önként adódik.

A filmnél is nagyobb népszerűsítő ereje van a személyes találkozásnak. Országszerte szinte hagyományossá váltak az író-olvasó találkozók, az irodalmi esték, ankétok, irodalmi fejtörők. Ezek inkább könyvtári feladatnak látszanak, mégis elképzelhetetlenek a művelődési otthon szervező tevékenysége nélkül. A művelődési házak szervezhetnek könyvbarátok körét, irodalmi szakköröket is. A ház és a könyvtár közösen vezethetné ezeket a köröket. Programjuknak nem kellene kizárólag a könyvtárra szorítkoznia, mert a könyvismertetések, felolvasások, viták kívül ismeretterjesztő kirándulások, színház- és tárlatlátoga-

tások, műsoros klubestek is szerepelhetnek a szakkör tervében.

Figyelembe véve a könyvgyűjtők szenvedélyét, a művelődési ház vezetőinek és a könyvtárosoknak foglalkozniuk kellene nemcsak a gyufacimke-, szalvéta-, bélyeggyűjtők klubjának létrehozásával, de a könyvgyűjtők klubjával is. A városokban, de a községekben is, egyre több könyvgyűjtő ember él, hasznos volna hát klubokba tömöríteni a könyvtáros, vagy irodalomtanár vezetésével az érdeklődőket.

Befejezésül még annyit: az új népművelési szemlélet kialakítása ne tisztán a művelődési ház és könyvtár együttműködését érintse, hanem a közös programokon felül a mezőgazdasági, ipari szakpropaganda szerveivel való együttműködésre is adjon biztositókat, mindkét intézmény vegye igénybe a különféle társadalmi és tömegszervezetek segítőkészségét is. A felsorolt lehetőségek azt mutatják, ha a két intézmény hivatását be akarja tölteni, kötelessége élni ezekkel a lehetőségekkel.

Tóth József: A művelődési házak és könyvtárak együttműködésének lehetőségei. = Könyvtáros, 1966. I. sz. 19-21.p.

Szné